

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS8017>

Number: 74 , p. 335-372, Spring 2019

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Süreci / Publication Process

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date - Yayın Kabul Tarihi / Article Acceptance Date

15.02.2019

21.03.2019

Yayınlanma Tarihi / The Published Date

25.03.2019

**MEVZÛÂT KİTAPLARINDA YER ALAN
ŞEHİRLERİN FAZİLETİYLE İLGİLİ UYDURMA HADİSLER
- KAZVİN ÖRNEĞİ - I**

*FABRICATED HADITHS RELATED TO THE VIRTUES OF CITIES
EXISTING IN THE MAWDHU' HADITHS BOOKS*

- QAZWIN SAMPLE - I

Dr. Öğr. Üyesi Musa Erkaya

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3961-2659>

Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri,

musaerkaya@hotmail.com

Öz

Hz. Peygamber (s.a.v)'e isnad edilen uydurma hadisler arasında bazı şehirlerin faziletiyle ilgili olanlar önemli bir yer tutar. Bu şehirlerden biri de İran'ın büyük kentlerinden biri olan Kazvin'dir. Bir süre önce İbn Mâce'nin Sünen'inde yer alan Kazvîn ile ilgili bir rivayet dikkatimizi çekmiş ve bu rivayeti isnad bakımından ele aldığımız bir makale yayınlamıştık. Bu esnada gördük ki uydurma hadislerin yer aldığı kitaplarda Kazvin'in faziletine dair çok sayıda rivayet mevcuttur. Bunlar içerisinde sadece Kazvin'den bahsedenler olduğu gibi, Kazvîn'in yanısıra başka şehirlerden de bahseden rivayetlerin de mevcut olduğunu gördük. Bu şehirler arasında Askalân, İskenderiye, Cidde, Rey, Abâdân, Mekke ve Medine'yi sayabiliriz. Çalışmamızda sadece Kazvîn'den bahseden rivayetler incelenecektir. Kazvîn'in yanısıra diğer şehirlerin de zikredildiği rivayetler ise bir başka çalışmaya konu edilecektir. Tespitlerimize göre çalışmamıza konu olan otuz rivayetten yirmi beşi senette bulunan ravilerin kusurlarından dolayı uydurma sayılmıştır. Biri senedsiz olduğu için mevzû sayılırken dört rivayet ise hakkında herhangi bir değerlendirme yapılmaksızın mevzûât eserlerine alınmıştır. Bu rivayetler - İbn Mâce'deki bir rivayet ve Suyûtî'nin Câmiu'l-Ehâdis adlı eserinde yer alan birkaç tanesi hariç - hiçbir

hadis kitabında yer almamaktadır. Dikkat çeken bir başka husus da rivayetlerin neredeyse tamamının, kendisi de bir Kazvinli olan er-Râfi'î'nin *et-Tedvîn fî Ahbâri Kazvîn* adlı kitabında yer alıyor olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: İbn Mâce, Sünen, Kazvin, Mevzû hadis, İran

Abstract

In some fabricated hadiths attributed to the Prophet, it is claimed that some cities are virtuous places. One of these cities is the city of Qazwin which is one of the major cities of Iran. Before writing this paper, we noticed a quotation on the city of Qazwin in Ibn Mâja's Sunan, and then had published an article investigating this quotation in terms of isnad chain. Within this research period, we have noticed that there are many similar quotations on the virtue of Qazwin in other fabricated hadith books too. Moreover, these quotations enumerate not only the city of Qazwin but also the cities of Askalân, Alexandria, Jeddah, Rey, Abadhan, Mecca and Medina as virtuous places. In this study, we examine the quotations on the city of Qazwin alone, and plan to write another paper on the mentioned other cities. As far as we can understand, there are thirty quotations on the virtuous of Qazwin, and twenty five of them are identified as fabricated hadith in term of defectiveness that quoters have. Since one of the quotes has not an isnad chain, it is recognized as a fabricated hadith. The rest four quotes are categorized as fabricated hadith without any explanation on them. Although a few of these quotes are involved in Suyuti's *Câmiu'l-Ahâdiths* and only one in Ibn Mâja's Sunan that we have researched before, none of them are listed in other hadith books. Another point we want to draw attention to in this context is that er-Râfi'î who is an inhabitant of Qazwin city lists almost all quotations in his book called *al-Tadwin fî Akhbâri Qazwin*.

Key Words: Ibn Mâjah, Sunen, City of Qazwin, Fabricated Hadith, Iran

Giriş

Hadis edebiyatında şehirlerin faziletine veya onların gelecekte fethedileceğine dair birçok rivayet bulunduğu ehline malumdur. Ancak bu rivayetlerin sıhhati meselesi geçmişte mevzu bahis edildiği gibi günümüzde de tartışılmaya devam etmektedir.

Bazı mevzuat müellifleri bir takım beldeleri öven ve yeren rivayetlerin uydurma olduğunu belirtmişlerdir. Ancak bu hususu, beldelerin faziletine dair bütün rivayetlere teşmil etmenin sağlıklı bir sonuç ortaya çıkarmayacağını ifade edebiliriz. Böyle bir genellemenin yerine her bir rivayetin hatta her bir isnâdın müstakillen değerlendirilmesinin daha sağlıklı olduğu kanaatindeyiz.

Daha önce "Kazvîn Şehrinin Faziletine Dair Bir Rivâyetin Senedi Üzerine Bir İnceleme" adlı makalemizde İbn Mâce'nin *es-Sunen*'inde yer alan bir rivayeti değerlendirdik ve bu konuda pekçok rivayet olduğunu farkettilik. Bu çalışmada ise konuyla ilgili diğer rivayetleri ele alacağız. Rivayetlerin tespitinde Râfi'î'nin *et-Tedvîn fî ahbâri Kazvîn* adlı eseri ve mevzuat kitapları esas alınacaktır. Rivayetlerin çokluğu sebebiyle, metin tenkidine girmeden, isnadda bulununan mecrûh raviler hakkında cerh ta'dil kitaplarına başvurulacak ve alimlerin bu şahıslar hakkındaki değerlendirmelerinden yola çıkılarak rivayetler değerlendirilecektir. Bu çalışmada sadece Kazvin'in faziletine dair rivayetler incelenecek, Kazvin'in yanısıra diğer

beldelerin faziletiyle ilgili rivayetler ise başka bir çalışmaya bırakılacaktır.

حدثنا إسماعيل بن أسد. ثنا داود بن المحبر . أنبأنا الربيع بن صبيح عن يزيد بن أبان عن أنس بن مالك قال قال رسول الله صلى الله عليه و وآله وسلم:ستفتح عليكم الأفاق ، وستفتح عليكم مدينة يقال لها :قزوين ، من رابط فيها أربعين يوماً أو أربعين ليلة .كان له في الجنة عمود من ذهب ، عليه زبرجدة خضراء ، عليها قبة من ياقوتة حمراء ، لها سبعون ألف مصراع من ذهب ، على كل مصراع زوجة من الحور العين .

1. İsmail b. Esed ← Dâvud b. Muhabber ← Rebî' b. Sabîh ← Yezîd b. Ebân ← Enes b. Mâlik ← Hz. Peygamber (s.a.v):

“Uzak ülkeleri fethedeceksiniz. (Bu fetihler sırasında) Kazvîn denilen bir şehri de fethedeceksiniz. Kim orada kırk gün veya kırk gece nöbet tutarsa, Cennette onun, üzeri yeşil zebercet (bir nevi kıymetli taş) ile (kaplı) altından bir sütunu olur. Bu altından sütunun tepesinde de kırmızı yakuttan bir kubbe bulunur. Onun, altından yetmiş bin kapısı vardır, her kapıda hurilerden bir eş bulunmaktadır.”¹

Şimdi sırasıyla bu rivayete uydurma diyen alimlerin kim olduğunu, gerekçelerini, rivayetin uydurma sayılmasına sebep olan ravilerin biyografik bilgilerinin yanısıra alimlerin onlar hakkındaki cerh ve ta'dîl değerlendirmelerini kısaca nakletmek istiyoruz.²

Rivayeti uydurma olarak niteleyen alimlerden bazıları şunlardır: İbnu'l-Cevzî, (ö. 597/1201)³ Zehebî (ö. 748/1347),⁴ İbn Arrâk (ö. 963/1556),⁵ Muttakî el-Hindî (ö. 975/1567),⁶ Ali el-Kârî (ö. 1014/1605),⁷

¹ İbn Mâce, *es-Sünen*, 24, Cihâd, 11, (h. nr. 2780, II/939); *es-Suyûtî, Câmiu'l-Ehâdis*, XIII/251, nr. 13044.

² Daha önce bu rivayet özelinde yaptığımız çalışmada bu bilgiler detaylı olarak verildiği için, burada detaya girmeyecek, özet halinde vermekle yetineceğiz. Adı geçen çalışma için bk. Erkaya, Musa, “Kazvin Şehrinin Faziletine Dair Bir Rivayetin Senedi Üzerine Bir İnceleme”, *Firat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016, cilt: XXI, sayı: 2, s. 129-170

³ İbnu'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, II/317. 163., nr. 359.???

⁴ ez-Zehebî, *Tertîbu'l-Mevzûât*, s. 142, nr. 424.

⁵ İbn Arrak, *Tenzihu's-Şerî'a*, II/50, nr. 12.

⁶ Muttakî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, XII/295, h. no: 35097.

Şevkânî (ö. 1250/1834),⁸ el-Elbânî (ö. 1999),⁹ el-Cebrî,¹⁰ Fellâte,¹¹ Huveynî,¹² Zübeyr Sıddîkî,¹³ Şuayb el-Arnâvut (ö. 2016)¹⁴ ve Beşşâr Avvâd Ma'rûf¹⁵.

Şimdi de bu rivâyetin uydurma olduğu kanaatiyle eserlerinde zikreden mevzûât âlimlerinin ve diğer bazı münekkid muhaddislerin gerekçelerini/değerlendirmelerin kısaca nakledelim.

“Bu, kuşkusuz uydurma bir hadistir” diyen İbnu'l-Cevzî, “bu hadîsi Yezîd b. Ebân’dan başkasının uydurduğunu sanmıyorum. İbn Mâce’ye hayret ediyorum. Bilgisine rağmen bu hadîsi, hakkında bir şey söylemeden/eleştirmeden *Sünen*’ine almayı nasıl caiz gördü? ... Halkın, bu hadîs sahih olmasaydı onun gibi bir âlim eserinde böyle bir hadîsi zikretmezdi diyerek gereğince amel edeceklerini bilmiyor mu? Vatan ve memleket asabiyeti onu hevasına yenik düşürmüştür”¹⁶ diyerek adeta İbn Mâce gibi bir hadîşçinin içine düştüğü durumu tasvir etmektedir.¹⁷

İbnu'l-Cevzî ayrıca bu rivayetin uydurma oluşuna sebep olan Yezîd b. Ebân’ın yanısıra Rebî' b. Sabîh ve Dâvud b. Muhabber’in isimlerini zikreder. Akabinde de Şu'be, Yahyâ b. Maîn, Ali b. Medînî, Ahmed b. Hanbel, Nesâî, Dârakutnî ve diğer bazı alimlerin bu raviler hakkındaki kanaatlerini zikreder.¹⁸

Sünen-i İbn Mâce’nin şârihlerinden olan Safâ ed-Davî Ahmed el-Adevî, *İhdâu'd-*

⁷ Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a*, s. 455.

⁸ eş-Şevkânî, *el-Fevâidu'l-Mecmû'a*, s. 374, nr. 7 (1237).

⁹ el-Elbânî, *Daifu Suneni İbn Mâce*, s. 227.

¹⁰ el-Cebrî, *el-Muştehir mine'l-Hadîsi'l-Mevzû' ve'd-Daifu ve'l-Bedilus-Sahîh*, s. 98.;

¹¹ el-Fellâte, *el-Vad'u fi'l-Hadîs*, II/457.

¹² el-Huveynî, *Cunnetu'l-Murtâb*, s. 162.

¹³ Sıddîkî, Muhammed Zübeyr, *Hadîs Edebiyatı Tarihi*, s. 174.

¹⁴ İbn Mâce, *Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnâvut), IV/71, dn.

¹⁵ İbn Mâce, *Sünen*, (Beşşâr Avvâd Ma'rûf), IV/324, dn.

¹⁶ İbnu'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, II/318.

¹⁷ Hadîse, çağdaş bilim adamları tarafından yapılan eleştiriye bir örnek olmak üzere bk., M. Hayri Kırbaçoğlu, *İslâm Düşüncesinde Hadîs Metodolojisi*, s. 304.

¹⁸ İbnu'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, II/318.

*Dîbâce'*inde bu rivayetin *mevzû* olduğunu zikretmiştir.¹⁹

Zehebî, ise “İbn Mâce bu *mevzû* hadîsi *Sünen'*ine koymakla *Sünen'*in değerini düşürmüştür,” demiştir.²⁰

İbn Kayyım el-Cevziyye²¹ ve Ali el-Kârî,²² “Bağdat, Basra, Kûfe, Merv, Kazvîn, Askalân, İskenderiye, Nusaybin ve Antakya'yı öven ve kötüleyen her hadis yalandır” demişlerdir.²³

Suyûtî, hadîsin *mevzû* olmayıp, belki zayıf olduğunu vurgulama sadedinde el-Mizzî'nin; *et-Tehzîb'*te, hadîsin münker olduğunu ve Dâvud'un rivâyeti dışında bir rivâyetin bilinmediğini, münkerin de zayıfın bir bölümü olduğunu, hadîsin de fadâilden olduğunu zikrettiği görüşünü nakleder.²⁴ Oysa münker hadîs, *mevzû* ve batıl hadîse itlak olunur.²⁵ Yani onlar gibidir.

İbn Arrâk (ö. 963/1556)²⁶ ve Muttakî el-Hindî (ö. 975/1567)²⁷ ise bu rivayetin râvî Dâvud b. Muhabber'in *kezzâb/yalancı* olarak nitelendirilmesi sebebiyle uydurma olduğunu söylemişlerdir.

Şevkânî (ö. 1250/1834)'ye göre rivayet, *vaddâ'*/çok hadîs uyduran Dâvud b. Muhabber sebebiyle uydurmadır.²⁸

el-Elbânî de bu rivâyete *uydurma* demiş²⁹ ve bu görüşünü İbnu'l-Cevzî, Mizzî ve Zehebî'nin kanaatlerine dayandırmıştır.³⁰

Yine muasır hadis âlimlerinden Zübeyr Sıddîkî de, “İbn Mâce tarafından kendi memleketi Kazvîn'in faziletleri hakkında rivâyet edilen hadisler, hadisçiler tarafından uydurma ilan edilmiştir”³¹ demiştir.

Suhaib Hasan Abdul Ghaffar, *Sünen'*de yer alan ve İbnu'l-Cevzî'nin “uydurma” dediği hadisler üzerine yaptığı bir incelemede, onun verdiği hükümlerde büyük oranda isabet sağladığı kanaatine varmıştır. Ona göre, İbnu'l-Cevzî bu rivâyet hakkındaki hükmünde de isabet etmiştir.³²

*Sünen'*in muhakkiklerinden Şuayb el-Arnâvut (ö. 2016)³³ ve Beşşâr Avvâd Ma'rûf³⁴ *metrûk, vaddâ'* ve *kezzâb* olan Dâvud b. Muhabber sebebiyle rivayetin uydurma olduğunu söylemişlerdir.

Görüldüğü üzere rivayetin uydurma olduğu kanaatinde olan alimler isnatta bulunan üç raviden özellikle Dâvud b. Muhabber ve Yezîd (b. Ebân) er-Rekâşî'nin hadis uydurucusu, Rebî' b. Sabîh'in ise zayıf oluşuna vurgu yapmışlardır. Şimdi bu raviler hakkında cerh ve ta'dil alimlerinin değerlendirmelerine bakalım:

Yezîd (b. Ebân) er-Rekâşî (ö. 119/737)

Meşhur ismi Yezîd b. Ebân er-Rekâşî, künyesi Ebû Amr, Nisbesi ise er-

¹⁹ Safâ ed-Davî Ahmed el-Adevî, *İhdâu'd-Dîbâce bi Şerhi Suneni İbn Mâce*, IV/56-57.

²⁰ ez-Zehebî, *Mîzân*, II/210.; Ayrıca bk., a.mlf., *Telhîsu Kitâbi'l-Mevzû'ât*, s. 162-163

²¹ İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-Menâru'l-Münîf fi's-Sahîh ve'd-Da'îf*, s. 117, nr. 256.

²² Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a*, s. 455.

²³ bk., Hût, *Esne'l-Metâlib*, s. 344.; Kandemir, *Mevzû Hadisler*, s. 174. Konuyla ilgili olarak ayrıca bk. Enbiya Yıldırım, *Hadis Problemleri*, s. 165.; krş., a.mlf., *Sahih Hadis Bulunmayan Konular*, s. 69.; Kazvîn ile ilgili bazı örnekler için bk., Sadık Cihan, *Uydurma Hadislerin Doğuşu*, s. 197 – 198.

²⁴ es-Suyûtî, *et-Taakkubât*, s. 60, 61.; *el-Leâliu'l-Masnûa*, I/423, 424. Ayrıca bk., İbn Arrâk, *Tenzihü's-Şerî'a*, II/50.; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a*, s. 455.

²⁵ Abdurreşid en-Nu'mânî, *el-İmâm İbn Mâce ve Kitâbuhu's-Sünen*, s. 211, dn.

²⁶ İbn Arrak, *Tenzihu's-Şerî'a*, II/50.

²⁷ el-Muttakî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, XII/295, h. no: 35097.

²⁸ eş-Şevkânî, *el-Fevâidu'l-Mecmûa*, s. 432.

²⁹ el-Elbânî, *Daifu Suneni İbn Mâce*, s. 227. Ayrıca bk., el-Fellâte, *el-Vad'u fi'l-hadîs*, II/457.

³⁰ el-Elbânî, *Silsiletu'l-Ehâdisi'd-Daife ve'l-Mevzû'a*, I/548, nr. 371.

³¹ Sıddîkî, Muhammed Zübeyr, *Hadîs Edebiyatı Tarihi*, s. 174.

³² Suhaib Hasan Abdul Ghaffar, *Criticism of Hadîth Among Muslims With Reference to Sunan Ibn Mâja*, s. 212. Suhaib Hasan Abdul Ghaffar'ın bu çalışmasıyla ilgili bir değerlendirme için bk., Hayri Kırbasoğlu, *İslâm Düşüncesinde Hadîs Metodolojisi*, s. 142.

³³ İbn Mâce, *Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnâvut), IV/71, dn.

³⁴ İbn Mâce, *Sünen*, (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), IV/324, dn.

Rekâşî el-Basrî'dir³⁵. Kıssacıdır³⁶ ve Basra'nın zahitlerindendir³⁷. Yezîd b. Ebân, başta **Enes b. Mâlik** olmak üzere Hasan el-Basrî³⁸, Amr b. Dînâr³⁹ ve Muhamed b. Münkedir'den rivayette bulunmuştur.⁴⁰ Kendisinden rivayette bulunanlar arasında ise Rebî' b. Sabîh, Süleyman b. Mihrân, Hammâd b. Seleme, Süfyân es-Sevrî, Muhammed b. Münkedir'i sayabiliriz.⁴¹

Tespitlerimize göre münekkit muhaddisler Yezîd b. Ebân hakkında - bir iki tanesi hariç - eşitli mertebelerde cerh edici lafızlar kullanmışlardır. Bu bağlamda onun hakkında, Ebû Dâvud (ö. 275/889) "*sâlih bir kimsedir*"⁴² derken, İbn Adî (ö. 365/976), "Enes b. Mâlik'in yanı sıra Basra, Kûfe ve diğer memleketlerden bir takım kimselerden⁴³ *sâlih* hadisler nakletmesi"⁴⁴, güvenilir kimselerin de kendisinden rivâyette bulunmaları sebebiyle onun *lâ be'se bih*⁴⁵ olduğunu/olmasını umuyoruz⁴⁶

demiştir. Onun hakkında, cerh ve ta'dil âlimlerinin yaptıkları değerlendirmeleri şiddet bakımından azdan çoğa doğru şöyle sıralayabiliriz.

İbn Sa'd (ö. 230/845)'a göre o, "*kaderiyye görüşüne sahip zayıf bir râvîdir*"⁴⁷. Ali b. Medînî (ö. 230/845)⁴⁸, Ukaylî (ö. 322/934)⁴⁹ ve Dârakutnî (ö. 385/995)'ye göre ise "*zayıftır*"⁵⁰. Tirmizî'nin değerlendirmesi de "*yuda'afu fi'l-hadîs (hadiste zayıf kabul edilir)*" şeklinde olmuştur. Kendisi gibi Basralı bir muhaddis ve müfessir olan Ebû Hafs Amr b. Ali el-Fellâs (ö. 249/864)⁵¹ ile İbn Hacer (ö. 852/1449)⁵², *leyse bi'l-kavî fi'l-hadîs* (hadis rivâyetinde kuvvetli değildir) demiştir. Zehebî ise (ö. 748/1347) *zâhid bir kimse olup, kıssacıdır*⁵³ ve *zayıftır*⁵⁴ demiştir.

Râvî Yezîd b. Ebân'ı yukarıdaki gruba nazaran daha şiddetli eleştiren âlimler ve kanaatleri şöyledir:

Yahya b. Maîn (ö. 233/848): - Bir görüşüne göre - *zayıftır*.⁵⁵ "*Sâlih bir kimsedir fakat leyse hadîsuhû bi şey*"⁵⁶ (hadisi bir şey değil) dir."⁵⁷

Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855): - Bir görüşüne göre - *yuda'afu* (zayıftır/zayıf addedilmiştir).⁵⁸ "*Ondan herhangi bir şey yazılmaz, münkeru'l-hadîstir*"⁵⁹ ve *kıssacıdır*.⁶⁰

Tehzîb, XI/310.; el-Makrîzî, *Muhtasaru'l-Kâmîl*, s. 829, nr. 2158.

⁴⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, IX/244, nr. 4016.

⁴⁸ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII/68.

⁴⁹ el-Ukaylî, *Kitâbu'd-Du'afâi'l-Kebîr*, IV/373, nr. 1983.

⁵⁰ ed-Dârakutnî, *ed-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, III/137, nr. 591.; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII/69.; Zehebî, *Mîzânû'l-İ'tidâl*, IV/418.

⁵¹ ez-Zehebî, *Mîzânû'l-İ'tidâl*, IV/418.

⁵² İbn Hacer, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI/310.

⁵³ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, II/380, nr. 6277.

⁵⁴ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, II/380, nr. 6277.; a.mlf., *Dîvânû'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, s. 440, nr. 4707.; a.mlf., *el-Muğnî fi'd-Du'afâ*, II/417, nr. 7082.

⁵⁵ Yahya b. Maîn, *et-Târîh*, IV/105, nr. 3380.

⁵⁶ Bu istilahun *metrûk* râvîler için kullanılmasıyla ilgili olarak bk., Yücel, *Hadis İliminde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar*, s. 102.

⁵⁷ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III/98.; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII/68.; İbn Hacer, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI/310.

⁵⁸ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII/67.

⁵⁹ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, II/317, nr. 884.; İbn Hacer, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI/310.

³⁵ Hakkında bk., İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LXV/72 - 96, nr. 8235; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII/64 - 76, nr. 6958.

³⁶ Halk hikayecisi veya vaiz de denilen kıssacılar, doğru yanlış demeden halka hikaye, haber, geçmiş ümmetlerden örnekler nakletmişler, bunu yaparken de en çok hadislerden istifade etmişlerdir. Ne var ki kıssacıların önemli bir kısmının İslâmî ilimlerden ve hadîs rivâyetinin inceliklerinden haberdar olmaması, onları hadîs uydurmaya sevk etmiştir. bk., M. Yaşar Kandemir, *Mevzû Hadisler*, s. 83-90. 203-204; ayrıca bk., Hasan Cirit, "Kussâs", *DİA*, XXVI/463-465.

³⁷ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LXV/72, nr. 8235.; İbn Hacer, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI/309, nr. 597; a.mlf., *Lisânû'l-Mîzân*, IX/451, nr. 3092.

³⁸ ez-Zehebî, *Mîzânû'l-İ'tidâl*, IV/418, nr. 9669.

³⁹ ez-Zehebî, *Mîzânû'l-İ'tidâl*, IV/418.

⁴⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX/251, nr. 1053.; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII/65; İbn Kesîr, *et-Tekmil fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, II/310-312.; İbn Hacer, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI/309, nr. 597.; el-Aynî, *Meğâni'l-Ahyâr*, III/228, nr. 2665.

⁴¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII/65.; İbn Hacer, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI/309, nr. 597.

⁴² Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII/68.

⁴³ ez-Zehebî, *Mîzânû'l-İ'tidâl*, IV/418.

⁴⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI/310.

⁴⁵ ez-Zehebî, *Mîzânû'l-İ'tidâl*, IV/418.

⁴⁶ İbn Adî, *el-Kâmîl fi Du'afâi'r-Ricâl*, VII/258, nr. 2158.; Zehebî, *Mîzânû'l-İ'tidâl*, IV/418.; İbn Hacer, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI/310.

Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 277/890): “Çok ağlayan bir vaizdir, Enes’ten naklettiği rivâyetlerin çoğu *fihi nazar* (hakkında şüphe olan) rivâyetlerdir⁶¹. Aynı zamanda *fi hadîsîhî da’f* (hadisinde zayıflık var)tır.”⁶²

Nesâî (ö. 303/915): - Bir görüşüne göre – *zayıftır*⁶³. *Metrukü’l-hadîs*⁶⁴ olup, *leyse bi sika* (güvenilir değil)dir.⁶⁵

Zekeriyya b. Yahya es-Sâcî el-Basrî (ö. 307/920): “*Vehim sahibidir*.”⁶⁶

İbn Hibbân (ö. 354/965): “Hadis uydurmamıştır ancak kendisinden kasıtlı olmaksızın münker rivâyetler hâsıl olmuştur.⁶⁷ O, Allah’ın, geceleri çok ağlayan⁶⁸ hayırlı âbid kullarından biridir. Ancak, ibadetle meşgul olmaktan hadis ezberlemeyi ihmal etmiştir. Öyle ki, Hasan’ın sözünü Enes’e mâl edip, nebî (s.a.v)’e isnad etmiştir. Kendisinden, ibret almak için olanlar dışında rivâyette bulunmak helal değildir.”⁶⁹

Hâkim en-Neysâbûrî (ö. 405/1014): “*Metrukü’l-hadîstir*.”⁷⁰

Beyhakî (ö. 458/1066): “*Lâ yuhteccu bih, metrucktür*.”⁷¹

İbnu’l-Cevzî (ö. 597/1201): “*Hadis uydurucusudur*,⁷² *zayıf ve metrucktür*.”⁷³

İbn Hacer: “*Zayıftır, zâhittir, hafızası çok kötüdür, münker rivâyetleri çoktur. İsnadları zabt edemez, başkasından duyduğu her rivâyeti Enes’e mâl ederdi*.”⁷⁴

Şu’be b. Haccâc (ö. 160/776), Yezîd b. Ebân hakkında en şiddetli eleştiriyi yapan kişidir. O demiştir ki, “Yezîd b. Ebân *kıssacının biridir. Yol kesmek veya zina etmek bana kendisinden hadis rivâyet etmekten daha sevimli gelir*”⁷⁵. Buhârî (ö. 256/870) de Şu’be’nin bu tenkidini nakleder.⁷⁶

Meşhur oryantalist Juynboll (ö 2010) da Yezîd b. Ebân’ın Hasan el-Basrî’nin en meşhur öğrencilerinden biri olduğunu, ancak Hasan el-Basrî’nin sözlerini Enes b. Mâlik isnadıyla Hz. Peygamber’e ulaşan hadislerle dönüştürdüğünü kaydetmektedir.⁷⁷

Kanaatimiz odur ki bu rivâyeti, kıssacı Yezîd b. Ebân uydurmuş ve Enes b. Mâlik üzerinden Hz. Peygamber (s.a.v)’e isnad etmiştir. Bizi bu kanaate sevk eden gerekçeler ise, başta cerh ve ta’dil âlimlerinin Yezîd b. Ebân hakkındaki *münkeru’l-hadîs, metrûku’l-hadîs, vaddâ’* ve kıssacı olduğuna dair kanaatleri; ikinci olarak da başta Hasan el-Basrî olmak üzere, başkalarından duyduğu rivâyetleri, Enes b. Mâlik’e mal ettiğine dair İbn Hibbân ve İbn Hacer’in görüşleridir.

Rebî b. Sabîh (ö. 160/776)

Bu râvînin künyesi Ebu Bekr, Ebu Hafs; nisbesi ise es-Sa’dî el-Basrî’dir. Sa’d b.

⁶⁰ ez-Zehabî, *Mîzânu’l-İ’tidâl*, IV/418.

⁶¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IX/251, nr. 1053.

⁶² İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI/310.

⁶³ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXII/69.; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI/310.

⁶⁴ en-Nesâî, *ed-Du’afâ ve’l-Metrûkîn*, s. 253, nr. 673.; Ayrıca bk., İbnu’l-Cevzî, *el-Mevzû’ât*, II/317, nr. 884.

⁶⁵ ez-Zehabî, *Mîzânu’l-İ’tidâl*, IV/418.; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI/310.

⁶⁶ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXII/69.

⁶⁷ İbnu’l-Cevzî, *el-Mevzû’ât*, II/317, nr. 884.

⁶⁸ Mizzî, bununla ilgili ilginç bir bilgi nakletmektedir. Rivâyete göre Yezîd b. Ebân rüyasında Rasûlüllahu görmüş, ona bir sûre okumuş, bunun üzerine Allah Rasûlü ona: Bu kıraat. Peki ağlama nerde? demiş. Bundan sonra da Yezîd çok ağlayanlardan olmuştur. bk., Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXII/70.

⁶⁹ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III/98.; Ayrıca bk., İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI/311.

⁷⁰ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXII/70.

⁷¹ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXII/70.

⁷² İbnu’l-Cevzî, *el-Mevzû’ât*, II/318.

⁷³ İbnu’l-Cevzî, *ed-Duafâ ve’l-Metrûkîn*, III/206, nr. 3770.

⁷⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI/310. Bu ve benzeri hadis uydurma yöntem ve çeşitleri hakkında bk., Hüseyin Akgün, “Hadis Hırsızlığının Yöntemleri ve Boyutları”, s. 269 – 270.

⁷⁵ İbnu’l-Cevzî, *el-İlelü’l-Mütenâhiye*, II/733, nr. 1221.; a.mlf., *el-Mevzû’ât*, II/317, nr. 884.; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXII/66 - 67.; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI/310. Yezîd b. Ebân’dan rivâyette bulunan bazı râvîler, Şu’be’nin bu kanaatinden dolayı tenkit edilmişlerdir. Örnekleri için bk., İbnu’l-Cevzî, *ed-Duafâ ve’l-Metrûkîn*, I/21, no: 50.; I/269, no: 1177.; II/61, no: 1718.; II/156, no: 2201.; III/7, no: 2713.; III/178, no: 3618.

⁷⁶ el-Buhârî, *et-Târihu’l-Kebîr*, VIII/320, nr. 3166.

⁷⁷ Juynboll, *Hadis Tarihinin Yeniden İnşası*, s. 269-270.

Zeydümenât b. Temîm'in mevlâsıdır⁷⁸. Buhârî, Reb' b. Sabîh'in bir rivâyetiyle istişhâd etmiş, Tirmizî ve İbn Mâce de kendisinden rivâyette bulunmuşlardır⁷⁹. er-Râmehurmuzî onun, Basra'nın ilk musannifi⁸⁰ ve ilk bâb başlığı oluşturan alimi olduğunu söyler⁸¹. Reb' b. Sabîh'in en çok hadis aldığı hocaları arasında **Yezîd b. Ebân**'ın yanı sıra Hasan el-Basrî, Muhammed b. Sîrîn ve Atâ b. Ebî Rebâh vardır.⁸² Ondan en çok hadis alanlardan bazıları ise, Dâvud b. el-Muhabber, Vekî' İbnü'l-Cerrâh, Süfyân es-Sevrî, Ebû Dâvud et-Tayâlisî ve Abdullah İbnü'l-Mübârek'tir.⁸³

Reb' b. Sabîh hakkında bazı alimlerin kanaatleri şöyledir:

İbn Sa'd: Hadis rivâyetinde *zayıftır*.⁸⁴

Ali b. Medîni: O, bizim nazarımda *sâlih* bir kimsedir fakat *hadiste kuvvetli değildir*, demiştir⁸⁵.

Yahya b. Maîn: *Leyse bihî be's*⁸⁶ ve *daîfu'l-hadîstir*.⁸⁷

Ebû Hafs Amr b. Ali el-Fellâs: *Leyse bi'l-kavî* (hadis rivâyetinde kuvvetli değildir).⁸⁸

Ahmed b. Hanbel⁸⁹ ve İclî⁹⁰ (ö. 261/875) onun hakkında *lâ be'se bih*

demişlerdir. Ahmed b. Hanbel ayrıca onun *sâlih bir kimse* olduğunu da ilave etmiştir.⁹¹

Cûzcânî (ö. 259/873): "*leyse min ehli's-sebt* (sağlam râvilerden değildir)."⁹²

Ya'kub b. Şeybe (Basralı) (ö. 262/875): "(Dininde, yaşayışında ve ahlâkında) *sika, sadûk* ve *sâlih* bir kimse iken, hadis rivâyetinde *çok zayıftır*".⁹³

Ebû Zur'a er-Râzî (ö. 264/877): "*Şeyhun sâlih* ve *sadûktur*".⁹⁴

Nesâî⁹⁵ ve Zekerriyya b. Yahya es-Sâcî el-Basrî: "*Zayıftır*".⁹⁶

İbn Hibbân: "Basra'nın *âbid* ve *zâhid*lerindedir... Ancak rivâyetlerinde o kadar çok *vehme düşmüştür* ki, (bu sebeple) hadisleri *münker* olmuştur. Teferrüt ettiği hadislerle ihticâc etmeyi doğru bulmam. Ancak, güvenilir râvilerin muvafakat ederek itibar için aldıklarında da bir beis görmem".⁹⁷

İbn Adî: "Onun *sâlih* ve *müstakîm* (sahih/hasen) hadisleri vardır... Şahsı ve rivâyetleri itibariyle *lâ be'se bih* olduğunu düşünüyorum".⁹⁸

⁷⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III/247, nr. 474.; İbn Sa'd, *Tabakât*, IX/277, nr. 4098.

⁷⁹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX/94, nr. 1865.

⁸⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III/248.; Ayrıca bk., Juynboll, *Hadis Tarihinin Yeniden İnşası*, s. 42 -43.

⁸¹ ez-Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, II/41, nr. 2741.

⁸² Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX/90.; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III/247.

⁸³ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX/91.

⁸⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, IX/277, nr. 4098.

⁸⁵ Osman b. Ebî Şeybe, *Suâlâtü Osman b. Ebi Şeybe li Ali b. Medîni*, s. 59, nr. 25. Ayrıca bk., ez-Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, II/41, nr. 2741.; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III/248.

⁸⁶ Yahyâ b. Maîn, *Târîh* (Rivâyetü Osman b. Said ed-Dârimî), s. 111, nr. 334.

⁸⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III/465, nr. 2084.; İbnü'l-Cevzî, *el-İleü'l-Mütenâhiye*, II/733, nr. 1221.; a.mlf., *el-Mevzû'ât*, II/317, nr. 884; ez-Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, II/41, nr. 2741.; a.mlf., *el-Muğnî fi'd-Du'afâ*, I/332, nr. 2096.

⁸⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III/465, nr. 2084.; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III/248.

⁸⁹ ez-Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, II/41, nr. 2741.

⁹⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III/248.

⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-İlel*, I/412, nr. 867.; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III/465, nr. 2084.; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX/92.; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III/247.

⁹² el-Cûzcânî, *Ahvâlu'r-Ricâl*, s. 123, nr. 203.

⁹³ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX/93.; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III/248.

⁹⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III/465, nr. 2084.; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX/93.; ez-Zehebî, *el-Muğnî fi'd-Du'afâ*, I/332, nr. 2096.; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III/248.

⁹⁵ İbn Adî, *el-Kâmil fi Duafâi'r-ricâl*, III/132, nr. 652.; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX/93.; ez-Zehebî, *el-Muğnî fi'd-Du'afâ*, I/332, nr. 2096.; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III/248.; Ayrıca bk., el-Makrîzî, *Muhtasarü'l-Kâmil*, s. 331, nr. 652.

⁹⁶ İbn Adî, *el-Kâmil fi Duafâi'r-ricâl*, III/132, nr. 652.; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX/93.; ez-Zehebî, *el-Muğnî fi'd-Du'afâ*, I/332, nr. 2096.; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III/248.; Ayrıca bk., el-Makrîzî, *Muhtasarü'l-Kâmil*, s. 331, nr. 652.

⁹⁷ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I/296, nr. 336.; Ayrıca bk., İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III/248.

⁹⁸ İbn Adî, *el-Kâmil fi Duafâi'r-ricâl*, III/134, nr. 652.; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX/93 - 94. İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III/248.; Ayrıca bk., el-Makrîzî, *Muhtasarü'l-Kâmil*, s. 331, nr. 652.

Dârakutnî: “Uhtulife anhu”.⁹⁹

Hâkim en-Neysâbûrî: “*Leyse bi'l-mefîn* (sağlam değildir)”.¹⁰⁰

İbnu'l-Cevzî: *Zayıf ve metrûktur*.¹⁰¹

Zehebî: “*Sadûk, âbid*¹⁰² ve *zayıftır*”.¹⁰³

İbn Hacer: “(Kişiliğinde) *sadûktur*, (hadis rivâyetinde ise) *seyyiü'l-hıfz*'dir”.¹⁰⁴

Elbânî (ö. 1999): “*Sadûktur, seyyiü'l-hıfz*'dir”.¹⁰⁵

Dikkat edilirse Rebî' b. Sabîh adâlet sıfatı bakımından ta'dîl edilirken, zabt sıfatı bakımından tecrîh edilmiş, yani eleştirilmiştir. Bu cerh lafızlarının da umumiyetle *metrûk* ve *münker* râvi ve mervîler için kullanıldığı dikkate alınacak olursa, rivâyetin Rebî' b. Sabîh üzerinden *metrûk* ve *münker* olduğunu söyleyebiliriz.¹⁰⁶

Dâvud b. Muhabber (ö. 206/821)

Tam adı Dâvud b. Muhabber b. Kahzem b. Süleyman b. Zekvân et-Tâî'dir. Künyesi Ebû Süleyman, nisbesi ise et-Tâî, es-Sekafî, el-Bekrâvî olup, Basralıdır. Sonradan Bağdat'a yerleşmiş ve 206 yılında, bir Cuma günü¹⁰⁷ orada vefat etmiştir.¹⁰⁸ Dâvud b. Muhabber'in Rebî' b. Sabîh'in yanısıra hadis rivâyet ettiği hocalarından bazıları: Meysere b. Abdi Rabbih, Hammâd b. Seleme, Abbâd b. Kesîr es-Sekafî ve Şu'be b. Haccâc'tır.¹⁰⁹

Ondan rivâyette bulunan bazı talebeleri ise şunlardır: **İsmail b. Esed**, Hâris b. Ebî Üsâme, Abdullah b. Eyyûb el-Mahrumî, Muhammed b. Ebî Hâtim ve Yunus b. Habîb.¹¹⁰

Dâvud b. Muhabber hakkında cerh ve ta'dîl âlimlerinin bazılarının kanaatlerini zayıftan şiddetliye doğru şu şekilde sıralayabiliriz:

İbn Adî şöyle demiştir: Hadis rivâyetinde hata eder, çokça harf, noktalama veya hareke hatası yapardı. Gerçekte o *sadûktur*.¹¹¹

Ali b. Medîni, Züheyr b. Harb ve Ebû Hâtim er-Râzî'ye göre Dâvud b. Muhabber'in hadisi *itibardan sâkittir*. Bu durumu Ali b. Medîni, *zehebe hadîsuhû* (hadisi sâkit olmuştur)¹¹² şeklinde ifade ederken, Züheyr b. Harb (ö. 234/849) “*onun hadisini atıyorum/(itibardan) sâkit buluyorum*”¹¹³ demiştir.

Dâvud b. Muhabber, İclî, Ebû Zur'a er-Râzî,¹¹⁴ Nesâî¹¹⁵ ve Ukaylî'ye¹¹⁶ göre *zayıftır*. Ebû Dâvud'un bir görüşüne göre *sika*, bir başka görüşüne göre *şibhü'd-daif* (zayıfa benzemektedir)¹¹⁷. Zehebî ise *vâhin* (son derece zayıf)tır demiştir.¹¹⁸

Yahyâ b. Maîn, *leyse lehû baht*¹¹⁹ (onun bu ilimle ilgisi yoktur) demiştir.¹²⁰

⁹⁹ ed-Dârakutnî, *el-İlelu'l-Vâride*, XII/67, nr. 2425.

¹⁰⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III/248.

¹⁰¹ İbnu'l-Cevzî, *Kitâbu'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, I/281, nr. 1218.; a.mlf., *el-Mevzû'ât*, II/317.

¹⁰² ez-Zehebî, *el-Kâşif*, I/392, nr. 1535.

¹⁰³ ez-Zehebî, *el-Muğnî Fi'd-Du'afâ*, I/332, nr. 2096.

¹⁰⁴ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 206, nr. 1895.

¹⁰⁵ el-Elbânî, *Silsile*, VI/82, nr. 2569, VIII/23, nr. 3527, IX/77, nr. 4079.

¹⁰⁶ Münkeru'l-hadîs tabirinin çeşitli kullanımlarıyla ilgili olarak bk., Ahmet Yücel, “Cerh Lafızlarından Münkeru'l-hadîs ve Farklı Kullanımları”, *MÜİFD.*, s. 13 – 14 – 15.

¹⁰⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IX/329, nr. 4412.

¹⁰⁸ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII/443, nr. 1784.; ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, V/771, nr. 136.; a.mlf., *Mîzânu'l-İ'tidâl*, II/20.; Dâvud b. Muhabber ile ilgili olarak ayrıca bk., M. Yaşar Kandemir, “Dâvud b. Muhabber”, *DİA*, IX/35-36.

¹⁰⁹ el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IX/326, nr. 4412.; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII/445, nr. 1784.

¹¹⁰ el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IX/326 - 327, nr. 4412.; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII/445, nr. 1784.

¹¹¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII/446.

¹¹² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III/424.; İbnu'l-Cevzî, *Kitâbu'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, 267, nr. 1168.; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII/446.; Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl*, II/20.

¹¹³ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII/447.

¹¹⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III/424.; el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IX/328.; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII/446.; ez-Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl*, II/20.

¹¹⁵ en-Nesâî, *Kitâbu'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, s. 100, nr. 183.; ez-Zehebî, *el-Kâşif*, I/392, nr. 1535.; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII/446.

¹¹⁶ el-Ukaylî, *Kitâbu'd-Du'afâ'i'l-Kebîr*, II/35, nr. 458.

¹¹⁷ el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IX/329.; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII/446.; ez-Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl*, II/20.

¹¹⁸ ez-Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl*, II/20.

¹¹⁹ Veya (*leyse lehû bah*). Bu tabirin, hakkında kullanılan râvînin ve rivâyetinin terkedilmesi gerektiğine dair

Ahmed b. Hanbel, oğlu Abdullah kendisine Dâvud b. Muhabber'i sorunca, önce gülmüş, sonra da "şibh lâ şey"¹²¹ (önemsiz biri), *lâ yedrî me'l-hadîs* (hadisten anlamaz)¹²² demiştir.¹²³

Buhârî, "o, *münkeru'l-hadîstir*¹²⁴, *şibh lâ şey*, *lâ yedrî me'l-hadîs*" demiştir.¹²⁵

İbn Hibbân ise şöyle demektedir: O, güvenilir râvîler üzerinden hadis uydurup¹²⁶, meçhûl râvîlerden maktûb rivâyelerde bulunmaktadır¹²⁷. İbn Mâce bunun gibilerinin hadîsini tahriç etmekle kitabının değerini düşürmüştür¹²⁸.

Dârakutnî'ye göre o *metrûkü'l-hadîstir*.¹²⁹

Ebû Nuaym el-İsbehânî (ö. 430/1039): *Kitâbu'l-Akl'* da *münker rivâyetler* nakletmiştir. Ahmed b. Hanbel ve Buhârî¹³⁰ onu *yalancı* addetmişlerdir¹³¹.

Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071): Dâvud'un *sika olmadığı aşikârdır*. Onun, *Kitâbu'l-Akl'*ın tamamını uydurması dışında

başka kusuru olmasa bile bu zikrettiğim husus için (sika olmadığı) yeterli delildir.¹³²

İbnu'l-Cevzî, onun *hadis uydurduğunu*¹³³ söylemiştir.

İbn Hacer'e göre, *metrûkü'l-hadîstir*¹³⁴, *hadis uydurmasıyla tanınmaktadır*.¹³⁵

Dâvud b. Muhabber hakkında, münekkit muhaddislerin hemen hemen tamamı onu cerh edici ifadelerde bulunmuşlardır. Onun hakkında, en çok kullanılan lafızlar, *daîf*, *lâ yedrî me'l-hadîs* (hadisten anlamaz), *münkeru'l-hadîs*, *metrûk/metrûku'l-hadîs*, *kezzâb ve vaddâ'dır*. Bu bakımdan, bizim bu ravi hakkındaki kanaatimiz de yukarıdaki değerlendirmelere paralel olacaktır. Dâvud b. Muhabber'in yanı sıra, hocası Rebî' b. Sabîh ve onun hocası Yezîd b. Ebân'ın da Basralı oluşları ve Dâvud b. Muhabber'in *yalancı* ve *hadis uydurucusu*; Yezîd b. Ebân'ın ise *kıssacı* ve *hadis uydurucusu* olarak nitelendirilmiş olması, bizde bu rivayetin bölgesel nitelikli bir uydurma¹³⁶ olduğu kanaatini uyandırmaktadır.

bilgi için bk., Yücel, *Hadis İlminde Tenkit Terimleri*, s. 57.

¹²⁰ el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IX/328.; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII/446.

¹²¹ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, I/382, nr. 1460.

¹²² ez-Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, II/20, nr. 2646.

¹²³ Ahmed b. Hanbel, *el-İlel*, I/388, nr. 766.; Ayrıca bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III/424, nr. 1931.; el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IX/328.; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII/445.

¹²⁴ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, III/244, nr. 837.

¹²⁵ el-Buhârî, *Kitâbu'd-Du'afâ's-Sağîr*, s. 45, nr. 110.; a.mlf., *et-Târîhu'l-Kebîr*, III/244, nr. 837.; Ayrıca bk., Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IX/328.; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII/445.

¹²⁶ ez-Zehebî, *Divânü'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, s. 127, nr. 1338.

¹²⁷ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I/291, nr. 326.; Ayrıca bk., ez-Zehebî, *Telhîsu Kitâbi'l-Mevzû'ât*, s. 163, nr. 359.

¹²⁸ ez-Zehebî, *Telhîsu Kitâbi'l-Mevzû'ât*, s. 163, nr. 359.

¹²⁹ ed-Dârakutnî, *ed-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, II/152, nr. 206.; el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IX/329.; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII/447.; ez-Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, II/20.

¹³⁰ Ebû Nuaym el-İsbehânî her ne kadar Ahmed b. Hanbel ve Buhârî'nin Dâvud b. Muhabber hakkında "yalancı" dediklerini iddia etse de kendi eserlerinde böyle bir bilgiyi tespit edebilmiş değiliz.

¹³¹ Ebû Nuaym el-İsbehânî, *Kitâbu'd-Du'afâ*, s. 78, nr. 61.

أخبرنا محمد بن عبد الكريم الكرجي بقراءة والدي رحمهما الله، أنا إسماعيل بن عبد الجبار، أنا الخليل بن عبد الله ثنا محمد بن سليمان بن يزيد ثنا عبد الرحمن بن أبي حاتم ثنا إبراهيم بن الوليد ثنا داود بن المحبر عن الربيع بن الصبيح عن يزيد الرقاشي عن أنس بن مالك رضي الله تعالى عنه: قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: "يُفْتَحُ عَلَيْكُمْ الْآفَاقُ، وَيُفْتَحُ عَلَيْكُمْ مَدِينَةٌ، يُقَالُ لَهَا قَرْوَيْنٌ، مَنْ رَابَطَ فِيهَا أَرْبَعِينَ صَبَاحًا كَانَ لَهُ فِي الْجَنَّةِ عَمُودٌ مِنْ ذَهَبٍ، عَلَى رَأْسِهِ قَبْبةٌ مِنْ يَاقُوتَةٍ حَمْرَاءَ عَلَى رَأْسِهَا سَبْعُونَ أَلْفَ مِصْرَاعٍ عَلَى كُلِّ بَابٍ مِنْهَا زَوْجَةٌ مِنَ الْحُورِ الْعَيْنِ مَشْهُورٌ."

2. Muhammed b. Abdülkerim el-Keracî ← babası ← İsmail b. Abdülcebbâr ← Halîl b. Abdullah ← Muhammed b. Süleyman b. Yezîd ← Abdurrahman b. Ebû Hâtim ← İbrahim b. Velîd ← Dâvud b. Muhabber ← Rebî' b. Sabîh ← Yezîd er-Rekâşî ← Enes b. Mâlik isnadıyla Hz.

¹³² el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IX/329.

¹³³ İbnu'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, II/318.

¹³⁴ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 200, nr. 1811.

¹³⁵ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII/449.

¹³⁶ bk., Akgün, "Hadis Hırsızlığının Yöntemleri ve Boyutları", s. 279.

Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Uzak ülkeleri fethedeceksiniz. (Bu fetihler sırasında) Kazvîn denilen bir şehri de fethedeceksiniz. Kim orada kırk gün nöbet tutarsa, Cennette onun, üzeri yeşil zebercet ile (kaplı) altından bir sütunu olur. Bu altından sütunun tepesinde de kırmızı yakuttan bir kubbe bulunur. Onun, altından yetmiş bin kapısı vardır, her kapıda hurilerden bir eş bulunmaktadır.”¹³⁷

Bu rivayet, yukarıdaki bir (1) numaralı rivâyetin Râfiî tarafından tahrîc edilen tarikidir. Hem isnadındaki râvîleri hem de – esasa taalluk etmeyen bazı küçük lafız farklılıklarıyla – metni İbn Mâce'nin tarikiyle bire bir örtüşmektedir. Diğer bir söyleyişle Râfiî, İbn Mâce'nin rivâyetini nakletmiştir. Dolayısıyla rivâyetin isnadında bulunan ve uydurma sayılmasına sebep olan Dâvud b. Muhabber, Rebî' b. Sabîh ve Yezîd er-Rekâşi hakkında yukarıda bilgi verildiği için burada tekrar etmeyeceğiz.

رأيت بخط موسى بن محمد بن يونس الفقيه ثنا ميسرة ابن علي الخفاف قرى على أبي الحريش، أحمد بن عيسى الكوفي، ثنا خالد بن يزيد العباداني ثنا عبدة بن محمد، وذكر الحديث، وكتب إلينا الحسن بن أحمد الحافظ أنبا الحسن بن أحمد المقري أنبا عبد الرحمن بن محمد بن أحمد بن عبد الرحمن وأنبا أبو منصور الديلمي في مسند الفردوس أنبا أبو عثمان إسماعيل ابن محمد بن أحمد بن جعفر بن ملة الواعظ، أنبا عبد الرحمن بن محمد أنبا عبد الله ابن محمد بن جعفر بن حيان، أنبا إبراهيم هو ابن محمد بن الحسن ثنا إسحاق هو ابن زريق ثنا عثمان بن عبد الرحمن حدثني مجاشع بن عمرو، عن أبي الزبير عن جابر رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: "إني لأعرف أقواماً يكونون في آخر الزمان، قد اختلط الإيمان بلحومهم ودمانهم، يقاتلون في بلدة يقال لها قزوين، تشتاق إليهم الجنة وتحن كما تحن الناقة إلى ولدها".

3. Musa b. Muhammed b. Yunus el-Fakîh ← Meysera b. Ali el-Haffâf ← Ebu'l-Harîş ← Ahmed b. İsa el-Kûfî ← Halid b. Yezdâd el-Abâdânî ← Abde b. Muhammed; Hasan b. Ahmed el-Hâfiz ← Hasan b. Ahmed el-Mukrî ← Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed b. Abdurrahman ← Ebû Mansûr ed-Deylemî (Müsnedu'l-Firdevs'te) ← Ebû Osman İsmail b. Muhammed b. Ah-

med b. Ca'fer b. Melle el-Vâiz ← Abdurrahman b. Muhammed ← Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyân ← İbrahim b. Muhammed b. Hasan ← İshak b. Zurayk ← Osman b. Abdurrahman ← Mücâşi' b. Amr ← Ebu'z-Zubeyr ← Câbir isnadıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

“Ben âhir zamanda yaşayacak bir millet biliyorum. İman onların etlerine ve kanlarına karışmıştır (içlerine işlemiştir). Kazvîn adındaki bir şehirde savaşır. Cennet onları arzular ve devenin yavrusunu özlediği gibi özler”.¹³⁸

Mevzûât kitaplarından sadece *Tenzîhu's-Şerîa*'da tespit ettiğimiz bu rivâyeti İbn Arrâk, isnattaki Mücâşi' b. Amr sebebiyle uydurma saymıştır.¹³⁹ Biz de rivâyetin uydurma addedilmesine sebep olan bu râvîyi daha yakından tanımak için ilgili eserlere müracaat edeceğiz.

Mücâşi' b. Amr

Mücâşi' b. Amr b. Hassân'ın nisbesi el-Esedî¹⁴⁰, künyesi Ebû Yusuf'tur¹⁴¹. Hişâm b. Urve ve Ubeydullah b. Ömer'den hadis rivayet etmiş; kendisinden de Bakiyye ve **Osman b. Abdurrahman el-Harrânî** rivâyetinde bulunmuştur¹⁴².

Yahya b. Maîn (ö. 233/848), onun hakkında “yalancılardan biri olduğunu gördüm”¹⁴³ derken, Buhârî (ö. 256/870), *münker, mechûl*¹⁴⁴, Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 277/890), *metrûku'l-hadîs, zayıf, leyse bi şey*¹⁴⁵, Ukaylî (ö. 322/934), *hadisi münkerdir, mahfûz değildir*¹⁴⁶

¹³⁸ er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/10. İmanın ete ve kana karışması, kişinin imana sarılması ve onunla haşır neşir olmasından kinâyedir. er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/6. Rivâyetin benzer metinle geçtiği tek hadis kitabı için bk., es-Suyûtî, *Câmiu'l-Ehâdis*, X/189, nr. 9399.

¹³⁹ İbn Arrâk, *Tenzîhu's-Şerîa*, II/59, nr. 35.

¹⁴⁰ İbn Hibbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, III/18; İbnü'l-Cevzî, *Kitâbu'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, III/35, nr. 2747.

¹⁴¹ ez-Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl*, III/436-437, nr. 7066.

¹⁴² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII/390, nr. 1785.

¹⁴³ ez-Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl*, III/436-437, nr. 7066; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, VI/461, nr. 6306.

¹⁴⁴ ez-Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl*, III/436-437, nr. 7066.

¹⁴⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII/390, nr. 1785.

¹⁴⁶ el-Ukaylî, *ed-Du'afâu'l-Kebîr*, IV/264, nr. 1869.

¹³⁷ er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/6.

değerlendirmesini yapmıştır. İbn Hibbân (ö. 354/965), sika râvîler üzerinden hadis uydurduğunu ve rivayetlerinin ancak eleştiri maksadıyla zikredilebileceğini ifade etmiştir¹⁴⁷. İbn Adî (ö. 365/976)¹⁴⁸ ve Dârekutnî (ö. 385/995)¹⁴⁹ *Duafâ*'larında zikretmiş, İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201), Ezdî'den onun dini yakan bir yalancı olduğunu ve ondan rivayette bulunmanın helal olmadığını nakletmiştir¹⁵⁰. ez-Zehebî (ö. 748/1347), Mücâşî' b. Amr'ın naklettiği bir rivayetten sonra uydurma olduğuna hükmetmiştir. Ayrıca Mücâşî'in *Kitâbu'l-Ehvâl ve'l-Kıyâme* adlı kitabının râvîsi olduğunu ve iki cüzden oluşan bu kitabın tamamının uydurma haber-i vâhidlerden oluştuğunu söylemiştir¹⁵¹. İbn Hacer (ö. 852/1448), Ebû Ahmed el-Hâkim'den onun *münkeru'l-hadis* olduğunu nakletmiş ve onun uydurduğu rivayetlerden birisini zikretmiştir¹⁵². Râvî hakkında olumlu herhangi bir değerlendirme tespit edilememiş, ağırlıklı olarak yalancılık ve hadis uydurmakla ithâm edildiği görülmüştür.

İsnatta bulunan İbrahim b. Muhammed b. Hasan hakkında her ne kadar burada bir tenkid söz konusu değilse de; Kazvîn ile ilgili başka iki rivayet (26 ve 27. hadis) üzerinden eleştirilmiştir. Bu sebeple biz burada İbrahim b. Muhammed b. Hasan ile ilgili de cerh ve ta'dil değerlendirmelerini nakletmek istiyoruz:

İbrahim b. Muhammed b. Hasan

İbrahim b. Muhammed b. Hasan'ın nisbesi el-Esbehânî, lakabı et-Tayyân'dır. Hemedân'da hadis rivayet edince onu eleştirmişler, ithâm etmişler ve çıkarmışlardır¹⁵³. O Buhârî, Semmûye, Rüsteh ve Hüseyin b. Kâsım'dan hadis rivayet etmiştir. İbnü'l-Cevzî ondan rivayette bulunmanın câiz ol-

madığını, Ebû Ca'fer onun ve şeyhi Hüseyin'in İsfehân'da tanınmadığını söylemiştir¹⁵⁴. Burhaneddin el-Halebî "onu itham etmişler" lafzının, yalancılık ve hadis uydurmakla ilgili olma ihtimali olduğunu ancak onu ithâm edenlerin zikredilmediğini dolayısıyla bunların kim olduklarına bakılması gerektiğini ifade etmiştir. Onu ithâm eden muhaddisler ise bu ithâmın yerinde olacağını ama onu ithâm edenler muhaddisler değilse o zaman niçin ithâm ettiklerine bakılması gerektiğini eklemiştir¹⁵⁵.

ذکر إسحاق بن محمد بن يزيد بن كيسان فيما جمع من فضائل قزوين، ثنا أبو يوسف يعقوب بن إسحاق بن زكريا الكوفي ببغداد، عن ميسرة بن عبد ربه عن سفيان يعني الثوري، عن عاصم بن بهدلة، عن زر بن حبيش عن أبي كعب رضي الله تعالى عنه، عن رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم قال زر أخبرني أبي رضي الله تعالى عنه أنه "يكون في آخر الزمان قوم بقزوين يضيء نورهم للشهداء كما تضيء الشمس لأهل الدنيا".

4. (Râfiî) ← İshak b. Muhammed b. Yezîd b. Keysân (Kazvîn'in faziletine dair eserinden) ← Ebû Yusuf Yakub b. İshak b. Zekeriyya el-Kûfi (Bağdat'ta) ← Meysera b. Abdirabbih ← Süfyân es-Sevrî ← Âsım b. Behdele ← Zirr b. Hubeyş ← Ubey b. Ka'b isnadıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: (Zirr bana babam rivayet etti demiştir)

"Âhir zamanda, Kazvîn'de bir millet ortaya çıkacak. Onların nuru, güneşin dünya ehlini aydınlattığı gibi şehitleri aydınlattır".¹⁵⁶

Bu rivayet, Sıbt İbnü'l-Acemî (ö.841/1438)¹⁵⁷, Suyûtî (ö. 911/1505)¹⁵⁸, İbn Arrâk (ö. 963/1556)¹⁵⁹ ve Fettenî (ö. 986/1578)'ye¹⁶⁰ göre uydurmadır.

Sıbt İbnü'l-Acemî, Meysera b. Abdirabbih'i hadis uydurucuları arasında zikretmiş ve İbn Ebû Hâtim (ö. 327/938)'in onun hakkındaki Kazvîn'in faziletine dair kırk hadis uydurduğuna dair sözünü nakletmiş-

¹⁴⁷ İbn Hibbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, III/18.

¹⁴⁸ İbn Adî, *el-Kâmil fî Du'âfâi'r-Ricâl*, VI/458, nr. 1938.

¹⁴⁹ ed-Dârakutnî, *ed-Du'âfâ ve'l-Metrukûn*, s. 374, nr. 534.

¹⁵⁰ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbu'd-Du'âfâ ve'l-Metrukûn*, III/35, nr. 2747.

¹⁵¹ ez-Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, III/436-437, nr. 7066.

¹⁵² İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, VI/462, nr. 6306.

¹⁵³ ez-Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, I/62, nr. 193; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, I/349, nr. 272.

¹⁵⁴ İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, I/349, nr. 272.

¹⁵⁵ Sıbt İbnü'l-Acemî, *el-Keşfu'l-Hasis*, s. 38, nr. 17.

¹⁵⁶ er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/6.

¹⁵⁷ Sıbt İbnü'l-Acemî, *el-Keşfü'l-Hasis*, s. 265, nr. 800.

¹⁵⁸ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâlî*, I/347, nr. 407.

¹⁵⁹ İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şerî'a*, II/59, nr. 39.

¹⁶⁰ el-Fettenî, *Tezkiratu'l-Mevzûât*, s. 120.

tir¹⁶¹. Suyûtî ve Fettenî'nin gerekçe sunmaksızın uydurma kabul ettiği bu rivayetin uydurma oluş gerekçesini İbn Arrâk isnatta bulunan Meysera b. Abdirabbih'e dayandırmıştır. Kaynaklarda Meysera hakkında hangi bilgiler mevcuttur, buna bakmak istiyoruz.

Meysera b. Abdirabbih

Adı Meysera b. Abdirabbih, nisbesi el-Basrî, lakabı et-Terrâs'tır. Sevrî, Evzâî ve Mâlik b. Enes'ten hadis rivayet etmiş¹⁶²; ondan da Şu'ayb b. Harb el-Medâinî, Dâvud b. Muhabber b. Kahzem, Mücâşi' b. Amr ve Yahya b. Ğaylân et-Tüsterî rivayette bulunmuştur¹⁶³.

Meysera b. Abdirabbih'e şunu okuyana şu kadar sevap vardır şeklindeki hadisleri nereden aldın diye sorulunca o, "insanları bunlara teşvik etmek için uydurdum" demiştir¹⁶⁴. Onun hakkında; Yahya b. Maîn *leyse bi şey*¹⁶⁵, Buhârî *yalancılıkla ithâm edilmiştir*¹⁶⁶ değerlendirmesinde bulunmuş, Ebû Zur'a er-Râzî (ö. 264/877) ise çok hadis uydurduğunu, Kazvîn'in faziletiyle ilgili yaklaşık kırk hadis uydurup, bundan dolayı Allah'tan mükafat umduğunu söylediğini nakletmiştir¹⁶⁷. Ebû Davud, onun hadis uydurduğunu itiraf ettiğini söylemiş¹⁶⁸, en-Nesâî (ö. 303/915), onu *metrûku'l-hadîs*¹⁶⁹ olarak nitelemiştir. Ukaylî, "*hadisleri bâtildir, mahfûz değildir*" değerlendirmesinden sonra onun uydurduğu rivayetleri zikretmiş¹⁷⁰, İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938), yalancılıkla ithâm edildiğini, hadis uydurduğunu, Kazvîn'in fazileti ve sınır bölgeleriyle ilgili mevzû haberler

rivayet ettiğini ifade etmiştir¹⁷¹. İbn Hibbân, iyiliğe teşvik, kötülükten sakındırmak için hadis uydurduğunu, itibâr maksadı dışında hadisin yazılmasının caiz olmadığını söylemiştir¹⁷². İbn Adî, *Du'afâ'* sında zikredip İbn Hammâd'dan, onun *yalancı* birisi olduğunu nakletmiştir¹⁷³.

Dâvûd b. Muhabber'in aklın değerine dair rivayetleri bir araya getirdiği ve Zehbî'nin ise "keşke yazmasaydı" dediği Kitâbü'l-Akl'dan başka eseri yoktur. Bu eserdeki rivayetlerin hemen hemen tamamı veya iyimser bir görüşle tamamına yakını zayıf veya mevzû haberlerden meydana gelmiştir. Dârekutnî'ye göre akla dair rivayetleri hadis uydurmakla tanınan Meysera b. Abdirabbih icat etmiş, Dâvûd ise yeni senedler uydurarak bu rivayetleri kendine mal etmiş, daha sonra da başkaları Kitâbü'l-Akl'ı aynı şekilde rivayet etmişlerdir.¹⁷⁴

أنبأنا الحافظ الحسن بن أحمد أنبا هبة الله بن الفرج أنبا محمد ابن الحسين الصوفي أنبا أبو بكر محمد بن الحسين بن الفراء أنبا إبراهيم بن علي بن مالويه، أنبا جحدر بن إبراهيم الغازي بالشاش، أنبا محمد بن لقمان، أنبا شداد ابن سعيد، أنبا خالد بن يزيد، أنبا إبراهيم بن طهمان، عن أبان بن أبي عياش عن أنس بن مالك عن النبي صلى الله عليه وآله وسلم، قال: "إن جبلاً من جبال فارس بأرض الديلم يقال له قزوين نبأني خليلي جبرئيل عليه السلام قال يحشرون يوم القيامة فيقومون على أبواب الجنة صفوفاً، والخلانق في الحساب وهم يجدون رائحة الجنة."

5. (Râfiî) ← Hâfız Hasan b. Ahmed ← Hibetullah b. Ferec ← Muhammed b. Hüseyin es-Sûfî ← Ebu Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Ferrâ ← İbrahim b. Ali b. Mâlûye ← Cehdar b. İbrahim el-Ğâzî (Şâş'ta) ← Muhammed b. Lokman ← Şeddâd b. Saîd ← Hâlid b. Yezîd ← İbrahim b. Tahmân ← Ebân b. Ebî Ayyâş ← Enes b. Mâlik'ten rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"Deylem bölgesindeki Fars dağlarından biri Kazvîn olarak isimlendirilir. Dostum Cebrâîl (a.s) bana şöyle haber verdi: Kazvînliler kıyamet

¹⁶¹ Sibî İbnü'l-Acemî, *el-Keşfü'l-Hasîs*, s. 265, nr. 800. Râvî hakkında ayrıca bk., M. Yaşar Kandemir, "Kırk Hadis", *DİA*, XXV/469.

¹⁶² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII/254, nr. 1157.

¹⁶³ el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XV/297, nr. 7145.

¹⁶⁴ el-Ukaylî, *ed-Du'afâ'u'l-Kebîr*, IV/263-264, nr. 1868; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XV/298, nr. 7145.

¹⁶⁵ el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XV/298, nr. 7145.

¹⁶⁶ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, VII/377, nr. 1620; *Kitâbu'd-Du'afâ'i's-Sağîr*, s. 114, nr. 355.

¹⁶⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII/254, nr. 1157.

¹⁶⁸ el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XV/298, nr. 7145.

¹⁶⁹ en-Nesâî, *Kitâbu'd-Du'afâ'*, s. 231, nr. 607.

¹⁷⁰ el-Ukaylî, *ed-Du'afâ'u'l-Kebîr*, IV/263-264, nr. 1868.

¹⁷¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII/254, nr. 1157.

¹⁷² İbn Hibbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, III/11.

¹⁷³ İbn Adî, *el-Kâmil fî Du'afâ'i'r-Ricâl*, VI/429, nr. 1908.

¹⁷⁴ M. Yaşar Kandemir, "Dâvud b. Muhabber", *DİA*, IX/36.

günü Cennetin kapısı önünde saflar halinde diriltilecekler. İnsanlar hesaba çekilirken onlar Cennetin kokusunu alacaklar”.¹⁷⁵

Bu rivayetin uydurma olduğuna kani olan Suyûtî şöyle demektedir: "Ebân yalan söylemekle itham edilmiştir, Hâlid b. Yezîd ise Ebu Hatim ve ve Yahya b. Main'in yalancı saydığı, İbn Hibban'ın da güvenilir kimselerden uydurma rivayetlerde bulunur dediği bir kimsedir¹⁷⁶. Fettenî'nin¹⁷⁷ gerekçe sunmaksızın uydurma kabul ettiği bu rivayet, İbn Arrâk'a göre isnatta bulunan râvîler Ebân b. Ebî Ayyâş ve Hâlid b. Yezîd sebebiyle uydurmadır.¹⁷⁸ Şimdi bu iki râvîyi yakından tanıyalım.

Ebân b. Ebî Ayyâş

Ebân b. Ebî Ayyâş isimli râvî Abdulkays kabilesindedir¹⁷⁹, künyesi Ebû İsmail nisbesi el-Basrî'dir¹⁸⁰. Enes b. Mâlik, Hasan-ı Basrî, Saîd b. Cübeyr ve Atâ b. Ebû Rabâh'tan hadis rivayet etmiş; ondan da İbrahim b. Ebû Bekra, Hammâd b. Seleme, Süfyân es-Sevrî, Ma'mer b. Râşid ve Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit rivayette bulunmuştur¹⁸¹.

Şu'be onun hakkında "kanıncaya kadar eşeğimin idrarını içmek" başka bir seferde "zina etmek bana Ebân'dan rivayet etmekten daha sevimlidir" demiştir.¹⁸² Ebû Avâne, ondan herhangi bir şey rivayet etmeyi helal görmüyorum¹⁸³ derken, İbn Sa'd (ö. 230/845)¹⁸⁴, Yahya b. Maîn¹⁸⁵ Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)¹⁸⁶, Ebû Hâtim er-Râzî¹⁸⁷ ve

en-Nesâî¹⁸⁸ *metruku'l-hadîs* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Ali b. Medîni (ö. 230/845), bizim nezdimizde zayıftır zayıftır¹⁸⁹ demiş, Buhârî, Şu'be'nin onun hakkındaki görüşünün olumsuz olduğunu söylemiştir.¹⁹⁰ Ebû Zur'a er-Râzî'ye Ebân'ın durumu sorulmuş, "hadisi terk edilmiştir" cevabını vermiştir. Yalancılıktan dolayı mı olduğu sorulunca "hayır, Enes, Havşeb ve Hasan'dan hadis dinler sonra da kimden duyduğunu ayırt edemezdi" şeklinde karşılık vermiştir¹⁹¹. İbn Hibbân: "Enes b. Mâlik ve Hasan(-ı Basrî)'dan hadis dinlemiş ve çoğu zaman bilmeden Hasan'ın sözlerini Enes b. Mâlik kanalıyla Hz. Peygamber'e nisbet etmiştir. Enes'ten bin beş yüzden fazla hadis rivayet etmiştir ki çoğunun aslı yoktur"¹⁹² demiştir. İbn Adî ise, onun bazı rivayetlerini zikrettikten sonra kasten yalan söylemediğini, hata yaptığını ifade etmiş ve onu zayıf saymıştır¹⁹³. Dârekutnî¹⁹⁴ ve İbn Hacer¹⁹⁵ onu *metrûk* olarak tavsif etmiştir.

Hâlid b. Yezîd (ö. 211-215)

Hâlid b. Yezîd b. Ziyâd isimli râvînin künyesi Ebu'l-Heysem, nisbesi el-Esedî el-Kûfî'dir. Kays b. Rebî, Ebû Bekr b. Ayyâş ve Ebû Seleme et-Teymî'den hadis rivayet etmiş; ondan da Buhârî, Ebû Zur'a er-Râzî (ö. 264/877) ve Ebû Hâtim er-Râzî rivayette bulunmuştur. H. 211-215 yılları arasında vefat ettiği söylenmektedir¹⁹⁶.

Onun hakkında Ebû Hâtim er-Râzî¹⁹⁷ ve ez-Zehebî *sadûk*¹⁹⁸, Yakub b. Süfyân el-Fârisî *sika*¹⁹⁹ demiş, İbn Hibbân, *Sikât*'ında zikretmekle beraber hata ettiğini söylemiştir²⁰⁰. İbn Hacer ise *sadûk*, *mukrî*, *lehû evhâm*

¹⁷⁵ er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/8. Rivayetin benzer metinle geçtiği tek hadis kitabı için bk., es-Suyûtî, *Câmiu'l-Ehâdis*, VIII/497, nr. 7766.

¹⁷⁶ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâli*, I/347-348, nr. 408.

¹⁷⁷ el-Fettenî, *Tezkiratu'l-Mevzûât*, s. 120.

¹⁷⁸ İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şerî'a*, II/59, nr. 40.

¹⁷⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII/188, nr. 3204.

¹⁸⁰ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I/454, nr. 1455.

¹⁸¹ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II/19-20, nr. 142.

¹⁸² el-Ukaylî, *ed-Du'afâu'l-Kebîr*, I/38, nr. 22.

¹⁸³ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I/454, nr. 1455.

¹⁸⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII/188, nr. 3204.

¹⁸⁵ Yahya b. Maîn, *et-Târîh*, IV/146-147, nr. 3625.

¹⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-İlel*, I/412, nr. 872.

¹⁸⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II/296, nr. 1087.

¹⁸⁸ en-Nesâî, *Kitâbu'd-Du'afâ*, s. 45, nr. 21.

¹⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *Suâlat*, s. 54, nr. 17.

¹⁹⁰ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I/454, nr. 1455.

¹⁹¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II/296, nr. 1087.

¹⁹² İbn Hibbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I/96.

¹⁹³ İbn Adî, *el-Kâmil fî Du'afâi'r-Ricâl*, I/387, nr. 203.

¹⁹⁴ ed-Dârekutnî, *ed-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, s. 148, nr. 103.

¹⁹⁵ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 87, nr. 142.

¹⁹⁶ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII/191-193, nr. 1661.

¹⁹⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III/361, nr. 1631.

¹⁹⁸ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, I/370, nr. 1362.

¹⁹⁹ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII/192, nr. 1661.

²⁰⁰ İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII/224.

değerlendirmesini yapmıştır²⁰¹.

Görüldüğü üzere münekkit muhaddislerin Ebân b. Ebî Ayyâş hakkındaki kanaatleri olumsuz iken, Hâlid b. Yezîd b. Ziyâd hakkında daha çok tevsik edici ifadeler kullanılmıştır.

أخبرنا عطاء الله بن علي في كتابه عن الخليل بن عبد الجبار ثنا أبو بكر الشافعي بن محمد بن إدريس، وجماعته قالوا: أنبأ الزبير ثنا سليمان بن يزيد ثنا محمد بن يونس، ثنا العباس بن عبد الله الترقفي، ثنا القاسم بن الحكم عن محمد بن بشير عن إسحاق بن مالك عن القاسم بن مهران، عن أبان عن أنس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: "لو لا أن الله أقسم بيمينه وعهد أن لا يبعث بعدي نبياً لبعث من قزوين ألف نبي."

6. (Râfiî) ← Atâullah b.

Ali'nin kitabından ← Halil b. Abdulcebbar ← Ebû Bekr eş-Şâfiî b. Muhammed b. İdris ve bir grup kimse ← Zübeyr ← Süleyman b. Yezîd ← Muhammed b. Yunus ← Abbâs b. Abdullah et-Terkâfi ← Kâsım b. el-Hakem ← Muhammed b. Beşîr ← İshak b. Mâlik ← Kâsım b. Mihrân ← Ebân ← Enes b. Mâlik isnadıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Allah, benden sonra nebî göndermeyeceğine yemin etmeseydi ve söz vermeseydi, Kazvîn'den bin tane nebî gönderirdi."²⁰²

Bu rivayet, Suyûtî²⁰³, İbn Arrâk²⁰⁴, Fettenî²⁰⁵ ve Şevkânî²⁰⁶ göre uydurmadır. İbn Arrâk'a göre hem Ebân hem de Kâsım hadis uydurucusudur²⁰⁷. Fettenî'ye göre ise Ebân hadis uydurucusu Kâsım ise zayıf bir râvîdir²⁰⁸.

Şimdi tenkid edilen bu iki râvî hakkındaki münekkit muhaddislerin kanaatlerine bakmak istiyoruz.

Ebân b. Ebî Ayyâş

Bu râvî hakkındaki geniş bilgi 5 numaralı hadisin râvî değerlendirme kısmında verilmiştir.

Kâsım b. Mihrân/Behrâm

Kâsım b. Mihrân²⁰⁹ veya Kâsım b. Behrâm isimli bu râvînin künyesi Ebû Hemdân²¹⁰ ya da Ebû Hamdân'dır. Hît'in kadılığını yapmıştır²¹¹.

Yahya b. Maîn²¹² ve İbn Adî²¹³ onu "kezzâb" olarak nitelemişlerdir. İbn Hibbân, onun İbn Zübeyr'den acaip rivayetler naklettiğini ve onunla ihticâc etmenin caiz olmadığını ifade etmiştir²¹⁴. Dârekutnî, *metrûk* olduğunu söylemiş²¹⁵, İbnü'l-Cevzî, *Du'afâ*'sında zikredip alimlerin onun hakkındaki olumsuz görüşlerini nakletmiştir²¹⁶.

أنبأنا علياً الحافظ أبو العلاء العطار، أنبا الهيثم بن محمد، أنبا أبو عثمان العيار الصوفي، أنبا أبو الحسن علي بن الحسين بن بندار العنبري، أنبا ابن مهرويه قالا أنبا أبو أحمد داؤد بن سليمان بن يوسف الغازي، أنبا علي ابن موسى الرضا، نبا أبي عن أبيه جعفر عن أبيه، محمد، عن أبيه علي، عن أبيه الحسين، عن أبيه، علي رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: "قزوين باب من أبواب الجنة هي اليوم في أيدي المشركين وسيفتح على يدي أمتي من بعدي المقطر فيها كالصائم في غيرها والقاعد فيها كالمصلي في غيرها وأن الشهيد فيها يركب يوم القيامة على برادين من نور، فيساق إلى الجنة ثم لا يحاسب على ذنب أذنبه، ولا عمل عمله وهو في الجنة خالداً، ويزوج من الحور العين ويسقى من الألبان والعسل والسلسبيل فطوبى للشهداء فيها مع ماله عند الله من المزيد."

7. (Râfiî) (âlî bir isnadla) ← Hâfız

Ebu'l-Alâ el-Attâr ← Heysem b. Muhammed ← Ebû Osman el-Ayyâr es-Sûfî ← Ebu'l-Hasan Ali b. el-Hüseyn b. Bündâr el-Anberî ← İbn Mehrûye ← Ebû Ahmed Davud b. Süleyman b. Yusuf el-Gâzî ← Ali b. Musa er-Rızâ ← babası ← babası Ca'fer ← babası Muhammed ← babası Ali ← babası Hüseyin ← babası Hz. Ali isnadıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Kazvîn, Cennet kapılarından bir kapıdır. O şu an müşriklerin elindedir. Benden sonra ümmetimin eliyle fethedilecektir. Orada oruç tutmayan başka yerde oruç tutan gibidir. Orada oturan başka yer-

²⁰¹ İbn Hacer, *Takribu't-Tehzîb*, s. 191, nr. 1686.

²⁰² er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/9.

²⁰³ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâli*, I/348, nr. 410.

²⁰⁴ İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şerî'a*, II/59, nr. 42.

²⁰⁵ el-Fettenî, *Tezkiratu'l-Mevzûât*, s. 120.

²⁰⁶ eş-Şevkânî, *el-Fevâidu'l-Mecmû'a*, s. 377, nr. 1249.

²⁰⁷ İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şerî'a*, II/60.

²⁰⁸ el-Fettenî, *Tezkiratu'l-Mevzûât*, s. 120.

²⁰⁹ İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, VI/369-370, nr. 6107.

²¹⁰ İbn Hibbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, II/214.

²¹¹ İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, VI/369-370, nr. 6107.

²¹² Yahya b. Maîn, *et-Tarih*, III/466, nr. 2292.

²¹³ İbn Adî, *el-Kâmil fi Du'afâ'r-Ricâl*, VII/294, nr. 2196.

²¹⁴ İbn Hibbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, II/214.

²¹⁵ ed-Dârekutnî, *ed-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, s. 411, nr. 619.

²¹⁶ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbu'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, III/242, nr. 3999.

de namaz kılan gibidir. Orada şehit olan kıyamet günü nurdan atlara bindirilip Cennete gönderilir. Sonra işlediği günahlar ve yaptığı işlerden dolayı hesaba çekilmez. Cennette ebedi kalır, hurilerle evlendirilir, kendisine süt, bal ve pınardan su ikram edilir. Orada şehit olanlara Allah katında daha fazlasıyla birlikte müjdeler olsun"²¹⁷.

Bu rivayet Suyûtî²¹⁸ ve İbn Arrâk'a²¹⁹ göre uydurmadır. İbn Arrâk'a bu rivayetin uydurma oluş sebebi isnatta bulunan Davud b. Süleyman el-Ğâzî'dir²²⁰.

Davud b. Süleyman el-Ğâzî hakkında ulaştığımız bilgiler şu şekildedir:

Davud b. Süleyman el-Ğâzî

Künyesi Ebû Ahmed²²¹, nisbesi el-Cürcânî el-Ğâzî'dir. Ali b. Musa er-Rızâ ve başkalarından rivayette bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn, onun yalancı olduğunu söylemiştir. Zehebî ve İbn Hacer "her halükarda yalancı bir râvîdir. Ayrıca Ali er-Rızâ'ya nisbet ettiği uydurma bir nüshası vardır"²²² derken, Ebû Hâtim meçhul olduğunu ifade etmiştir²²³.

Cerh ve ta'dil âlimlerinin mezkur râvî hakkındaki kanaatlerinin olumsuz olduğu aşikardır.

روى الخليل هذا عن أبي محمد عبد الله بن أحمد زرد
نبا أبو نعيم أحمد بن عبد الله الحافظ بأصيهان نبا سليمان بن أحمد
الطبراني، نبا الحسن بن علي بن الحجاج ثنا إبراهيم بن محمد
الترجماني ثنا شريح بن محمد بن زيد عن أبي نعيم الخراساني عن
مقاتل بن سليمان عن مكحول عن أبي سلمة عن أبي هريرة
قال: بينما رسول الله ﷺ ذات يوم قاعدا إذ رفع بصره إلى
السماء كأنه يتوقع أمرا فقال: "رحم الله إخواني بقروين، يقولها
ثلاثا فقالت أصحابه يا رسول الله بأبائنا وأمهاتنا ما قروين هذه
وما إخوانك الذين هم بها قال قروين باب من أبواب الجنة،
وهي اليوم في يد المشركين ستفتح في آخر الزمان على امتي
فمن أدرك ذلك الزمان فليأخذ نصيبه من فضل الرباط بقروين."

²¹⁷ er-Râfî, *et-Tedvîn*, I/16. Rivayetin benzer metinle geçtiği tek hadis kitabı için bk., es-Suyûtî, *Câmiu'l-Ehâdis*, XV/149, nr. 15190.

²¹⁸ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâlî*, I/357, nr. 424.

²¹⁹ İbn Arrâk, *Tenzîhu's-Şerî'a*, II/62, nr. 55.

²²⁰ İbn Arrâk, *Tenzîhu's-Şerî'a*, II/62.

²²¹ ez-Zehabî, *Zeylu Dîvânü'd-Du'afâ ve'l-Metrûkin*, s. 32, nr. 134.

²²² ez-Zehabî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, II/8, nr. 2608; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, III/397-398, nr. 3025.

²²³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III/413, nr. 1891; ez-Zehabî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, II/8, nr. 2608; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, III/397-398, nr. 3025.

8. (Râfî) ← Halil ← Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed Zerde ← Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdullah el-Hâfız (İsfehân'da) ← Süleyman b. Ahmed et-Taberânî ← Hasan b. Ali b. el-Haccâc ← İbrahim b. Muhammed et-Tercemânî ← Şureyh b. Muhammed b. Zeyd ← Ebû Nu'aym el-Horasânî ← Mukâtil b. Süleyman ← Mekhûl ← Ebû Seleme isnadıyla Ebû Hureyre'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Rasulullah birgün aramızda otururken birden gözünü göğe dikti. Sanki bir haber bekliyordu. Ardından şöyle buyurdu: "Allah Kazvîn'deki kardeşlerime rahmet etsin". Bu sözünü üç defa tekrarladı. Ashabı, "yâ Rasulallah anamız babamız size feda olsun. Kazvîn neresidir, oradaki kardeşleriniz kimlerdir" diye sorunca O şöyle cevap verdi:

"Kazvîn Cennetin kapılarından bir kapıdır. O, şimdi müşriklerin elindedir, âhir zamanda ümmetimin eliyle fethedilecektir. O döneme yetişen, Kazvîn nöbetinin faziletinden payını alsın"²²⁴.

Bu rivayet İbn Arrâk'a göre uydurmadır. O, seneddeki Mukâtil b. Süleyman ve ondan rivayette bulunan Ömer b. Subh (Ebû Nu'aym el-Horasânî) sebebiyle hadisi uydurma kabul etmiştir.²²⁵

Taberânî'nin *Müsnedü's-Şâmiyyîn* adlı eserinin muhakkiki Hamdi Abdülmecid es-Silefî de aynı gerekçelerle bu rivayeti uydurma kabul etmiştir.²²⁶

Şimdi bu rivayetin uydurma olarak nitelendirilmesine sebep olan iki râvîyi yakından tanıyalım.

Mukâtil b. Süleyman (ö. 150)

Adı Mukâtil b. Süleyman²²⁷ b. Beşîr, künyesi Ebu'l-Hasan, nisbesi el-Ezdî, el-Horasânî, el-Belhî'dir. Tefsir yazarıdır. Sâbit

²²⁴ er-Râfî, *et-Tedvîn*, I/20 - 21. Rivayetin benzer metinle geçtiği hadis kitapları için bk., Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, IV/279 - 280, nr. 3605.; es-Suyûtî, *Câmiu'l-Ehâdis*, XIII/113, nr. 12688.

²²⁵ İbn Arrâk, *Tenzîhu's-Şerî'a*, II/63, nr. 60.

²²⁶ Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, IV/279, dn. 3605.

²²⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI/263, nr. 3647; el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, VIII/14, nr. 1976.

el-Bünânî, Atâ b. Ebî Rabâh, İbn Şihâb ez-Zühri ve Nâfi' Mevlâ İbn Ömer'den hadis rivayet etmiş; ondan da Süfyân b. Uyeyne, Abdullah b. Mübârek, Abdurrezzak b. Hemmâm ve Ali b. el-Ca'd rivayette bulunmuştur²²⁸. H. 150 senesinde vefat etmiştir²²⁹.

Süfyân b. Uyeyne, Mukâtil'in "150 yılında büyük Deccâl ortaya çıkmazsa benim yalancı olduğumu bilin" dediğini söylemiştir²³⁰. Vekî'²³¹, el-Bâcî²³², Dârekutnî²³³ ve İbn Hibbân²³⁴ onu yalancılıkla ithâm etmişlerdir. Şafîî, insanların teftirde ona muhtaç olduklarını belirtmiş²³⁵; İbn Sa'd, "ashâb-ı hadis onun hadislerinden sakınır ve münker sayarlardı"²³⁶ demiştir. Yahya b. Maîn "hadisi değersizdir"²³⁷, Ahmed b. Hanbel, "ondan hiçbir şey rivayet etmek istemem"²³⁸, Buhârî, kesinlikle hiçbir değeri yok (lâ şey')²³⁹, Cüzcânî, deccâl²⁴⁰, İclî²⁴¹ ve Ebû Hâtim er-Râzî²⁴² *metrûku'l-hadîs* değerlendirmesini yapmışlardır. en-Nesâî, hadis uydurmakla bilinen kişiler arasında onu da saymış²⁴³, İbn Adî, "zayıf olmakla beraber hadisi yazılır"²⁴⁴ demiştir. ez-Zehebî, onu(n hadisini) terk etme hususunda alimlerin icmâ' ettiklerini nakletmiş²⁴⁵, İbn Hacer ise zayıflığı konusunda ittifak olduğunu²⁴⁶, yalancılık ve teccîm ile ithâm edildiğini ve (rivayetlerinin) terk edildiğini ifade etmiştir²⁴⁷.

²²⁸ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII/434-435, nr. 6161.

²²⁹ İbn Hacer, *Takribu't-Tehzîb*, s. 545, nr. 6868.

²³⁰ el-Ukaylî, *ed-Du'afâu'l-Kebîr*, IV/240, nr. 1833.

²³¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII/354, nr. 1630.

²³² el-Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh*, I/271.

²³³ ed-Dârekutnî, *ed-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, s. 371, nr. 527.

²³⁴ İbn Hibbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, III/14.

²³⁵ İbn Adî, *el-Kâmil fi Du'afâi'r-Ricâl*, VI/438, nr. 1914.

²³⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI/263, nr. 3647.

²³⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII/355, nr. 1630.

²³⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII/355, nr. 1630.

²³⁹ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, VIII/14, nr. 1976.

²⁴⁰ el-Cüzcânî, *Ahvâlu'r-Ricâl*, s. 202, nr. 373.

²⁴¹ el-İclî, *Ma'rîfetu's-Sikât*, II/295, nr. 1781.

²⁴² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII/355, nr. 1630.

²⁴³ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbu'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, III/137, nr. 3402.

²⁴⁴ İbn Adî, *el-Kâmil fi Du'afâi'r-Ricâl*, VI/438, nr. 1914.

²⁴⁵ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, VII/202, nr. 79.

²⁴⁶ İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, IX/429; nr. 2745.

²⁴⁷ İbn Hacer, *Takribu't-Tehzîb*, s. 545, nr. 6868.

Ömer b. Subh (Ebû Nu'aym el-Horasânî)

Ömer b. Subh b. İmrân isimli râvînin künyesi Ebû Nu'aym, nisbesi et-Temîmî²⁴⁸, el-Adevî, el-Horasânî, es-Semerkindî'dir. Mukâtil b. Hayyân, Katâde, Yunus b. Ubeyd ve Sevr b. Yezîd'den hadis rivayet etmiş; ondan da Muhalled b. Zeyd, el-Harrânî, Mesleme b. Ali el-Haşenî ve Hüseyin b. Ulvân rivayette bulunmuştur²⁴⁹.

Buhârî, onun Hz. Peygamber'in hutbesini uydurduğunu itiraf ettiğini nakletmiştir²⁵⁰. Onu Ezdî *kezzâb*²⁵¹, Ebû Hâtim er-Râzî²⁵² ve İbn Adî²⁵³ *münkeru'l-hadîs* ifadesiyle cerhetmişlerdir. İbn Hibbân, sika râvîler üzerinden hadis uyduranlardan olduğunu ve işin erbabına ibret olması niyeti dışında rivayetlerinin yazılmasının caiz olmadığını söylemiştir²⁵⁴. Dârekutnî²⁵⁵ ve İbn Hacer *metrûk*²⁵⁶, ez-Zehebî ise onun hadis uydurduğunu itiraf eden helak olmuş biri²⁵⁷ olduğunu ifade etmiştir.

قريب من هذا الحديث ما روى عن عبد الرحمن بن أبي حاتم أنه أوردته بإسناده عن هشام بن عبيد الله عن زافر يعني ابن سليمان عن عبد الحميد ابن جعفر يرفعه إلى أبي هريرة وابن عباس رضي الله عنه عنهما قالوا كنا عند رسول الله صلى الله عليه وسلم فرجع بصره إلى السماء كأنه يتوقع شيئا فقال: يرحم الله إخواني بقزوين، ثلاث مرات، فسالت دموعه فجعلت تقطر من أطراف لحيته. فقال: يا رسول الله ما قزوين وما إخوانك الذين ذكرتهم فرفعت لهم؟ قال: قزوين أرض من أرض الديلم وهي اليوم في يد الديلم وستفتح على أمتي وتكون رباطا لطوائف من أمتي فمن أدرك ذلك فليأخذ بنصيبه من فضل رباط قزوين فإنه سيستشهد بها قوم يعدلون شهداء بدر.

9. Râfiî bu rivayeti benzer bir lafızla Abdurrahman b. Ebû Hâtim ← Hişâm b. Ubeydullah ← Zâfir b. Süleyman ← Abdulhamid b. Ca'fer ← Ebû Hureyre ve İbn Abbâs isnadıyla şöyle nakletmiştir: Biz

²⁴⁸ İbn Adî, *el-Kâmil fi Du'afâi'r-Ricâl*, V/24, nr. 1197.

²⁴⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII/463, nr. 771.

²⁵⁰ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Evsat*, II/192.

²⁵¹ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbu'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, II/211, nr. 2474.

²⁵² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI/116-117, nr. 629.

²⁵³ İbn Adî, *el-Kâmil fi Du'afâi'r-Ricâl*, V/24, nr. 1197.

²⁵⁴ İbn Hibbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, II/88.

²⁵⁵ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbu'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, II/211, nr. 2474.

²⁵⁶ İbn Hacer, *Takribu't-Tehzîb*, s. 414, nr. 4922.

²⁵⁷ Zehebî, *el-Muğni fi'd-Du'afâ*, II/59, nr. 4494.

Rasûlullah'ın huzurundaydık. Gözünü göğedikti. Sanki bir haber bekliyordu. Ardından şöyle buyurdu: **Allah Kazvîn'deki kardeşlerime rahmet etsin.** Bu sözünü üç defa tekrarladı. Gözyaşları sakalının kenarlarından damlıyordu. Ashab, "yâ Rasulallah! Kazvîn neresidir, andığımız ve yücelttiğiniz oradaki kardeşleriniz kimlerdir" diye sorunca O şöyle cevap verdi:

"Kazvîn, Deylem bölgesinde bir yerdir. O, şimdi Deylem'in elindedir. Gelecekte ümmetimin eliyle fethedilecek ve ümmetimden bir grubun karargahı olacaktır. O döneme yetişen, Kazvîn nöbetinin faziletinden payını alsın. Çünkü orada Bedir şehitlerine denk olan bir grup şehit olacaktır".²⁵⁸

Farklı bir isnatla gelmesine rağmen bir önceki rivayetle metin ve muhteva olarak çok benzerlik arzeden bu rivayet de Suyûtî tarafından uydurma olarak nitelendirilmiştir. Suyûtî, şöyle demektedir: "Bu isnad Abdülhamid b. Ca'fer ile Ebû Hureyre ve İbn Abbâs arasındaki kopukluk sebebiyle muntakı'dır. Zâfir b. Süleyman hakkında İbn Adi, hadisine mütabi' bile bulunmaz **لا يتابع على** (la yitâbicu 'alâhi) derken, İbn Hibban ise hatası çok olan ve çokça vehimde bulunan bir kemsedir, demiştir"²⁵⁹.

أملی الحافظ أبو بكر الجعابي بقزوين حدثني محمد بن سهل أبو عبد الله العطار، ثنا عبد الله بن محمد البلوي ثنا عمارة بن زيد حدثني أبو نعيم عمر ابن صبيح عن مقاتل بن حيان عن أبي سلمة عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: اللهم ارحم إخواني بقزوين، قلنا ومن إخوانك هؤلاء؟ قال: قزوين باب من أبواب الجنة يقاتلون الديلم الشهداء فيهم كشهداء بدر.

10. (Râfiû) ← Hâfız Ebû Bekr el-Ce'âbî (Kazvîn'de) ← Muhammed b. Sehl Ebû Abdullah el-Attâr ← Abdullah b. Muhammed el-Belevî ← Umâra b. Zeyd ← Ebû Nu'aym Ömer b. Sabîh ← Mukâtîl b. Hayyân²⁶⁰ ← Ebû Seleme ← Ebû Hureyre

isandıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Allahım! Kazvîn'deki kardeşlerime rahmet et. Biz o kardeşleriniz kimlerdir diye sorunca O şöyle cevap verdi: Kazvîn Cennetin kapılarından bir kapıdır. Onlar Deylem ile savaşıyorlar, onların şehitleri Bedir şehitleri gibidir".²⁶¹

es-Suyûtî'nin²⁶² uydurma dediği bu rivayeti, İbn Arrâk, bu rivayeti Ömer b. Subh ve kendisinden rivayette bulunan Umâra b. Zeyd sebebiyle uydurma saymıştır.²⁶³

Fettenî, isnadında hadis uydurucusu Amr b. Subh²⁶⁴ vardır²⁶⁵ derken, Şevkânî *sahih değildir* demiştir.²⁶⁶

Ömer b. Subh

Hakkında 8 numaralı hadiste bilgi verilmiştir.

Umâra b. Zeyd

Hakkında detaylı bilgi bulamadığımız Umâra b. Zeyd, babasından (Abdurrahman b. Zeyd) rivayette bulunmuştur. el-Ezdî onun hakkında "*hadis uydurdu*" demiştir²⁶⁷.

قوله مع ماله عند الله من المزيد يجوز أن يريد مع مزيد ثواب ودرجات لم يقع النص عليها، وقد يشير به إلى النظم إلى الله تعالى كما فسر به قوله تعالى "للذين أحسنوا الحسنى وزيادة" وبه قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: "رحم الله إخواني/ إخواني بقزوين" قالوا يا رسول الله ما قزوين وما إخوانك قال: بلدة في آخر الزمان يقال لها قزوين إن الشهيد فيها يعدل عند الله شهداء بدر.

11. "Allah katında, ona daha fazlası vardır" sözüyle nassın zikretmediği fazla sevap ve dereceler kastedilmiş olabilir. Bunu, şu ayetle açıklayarak aralarındaki uyuma işaret etmiştir: "Güzel iş yapanlara (karşılık

²⁶¹ er-Râfiû, *et-Tedvîn*, I/19.; es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâlî*, I/351, nr. 413.; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-Şerî'a*, II/60, nr. 45.; el-Fettenî, *Tezkiratu'l-mevzûât*, 120.; eş-Şevkânî, *el-Fevâidu'l-Mecmû'a*, s. 377, nr. 20 (1250). (Rivayet burada اللهم ارحم إخواني بقزوين şeklinde verilmiştir).

²⁶² es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâlî*, I/351.

²⁶³ İbn Arrâk, *Tenzîhu's-Şerî'a*, II/60.

²⁶⁴ Fettenî'nin her defasında Amr b. Subh olarak zikrettiği râvî Ömer b. Subh'tur.

²⁶⁵ el-Fettenî, *Tezkiratu'l-Mevzûât*, s. 120.

²⁶⁶ eş-Şevkânî, *el-Fevâidu'l-Mecmû'a*, s. 377.

²⁶⁷ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbu'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, II/204, nr. 2433; Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl*, III/177, nr. 6025; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, VI/57, nr. 5561.

²⁵⁸ er-Râfiû, *et-Tedvîn*, I/21.; es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâlî*, I/361, nr. 430.; Rivayetin benzer metinle geçtiği tek hadis kitabı için bk., es-Suyûtî, *Câmiu'l-Ehâdis*, XIII/113, nr. 12687.

²⁵⁹ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâlî*, I/361.

²⁶⁰ Mukâtîl b. Süleyman.

olarak) daha güzeli ve bir de fazlası vardır"²⁶⁸. Buna göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"Allah Kazvîn'deki kardeşlerime rahmet etsin. Ashab, "yâ Rasulallah! Kazvîn neresidir, kardeşleriniz kimlerdir" diye sorunca, O şöyle cevap verdi: "Âhir zamanda ona Kazvîn denilecek bir şehirdir. Orada şehit olan Allah katında Bedir şehitlerine denktir"²⁶⁹

Bu rivayet Suyûtî²⁷⁰, İbn Arrâk²⁷¹, ve "Kazvîn hakkında sahih hiçbir hadis yoktur" diyen Ğumârî²⁷² ve Elbânî²⁷³ göre uydurmadır.

İbn Arrâk'a göre rivayetin uydurma oluşuna sebep, râvi Dâvud el-Ğâzî'dir.

Dâvud el-Ğâzî

Bu râvî hakkındaki geniş bilgi 8 numaralı hadisin râvî değerlendirme kısmında verilmiştir.

أملی الحافظ أبو بكر الجعابي بقرين حدثني محمد بن سهل أبو عبد الله العطار، ثنا عبد الله بن محمد البلوي ثنا عمارة بن زيد حدثني أبو نعيم عمر ابن صبيح عن مقاتل بن حبان عن أبي سلمة عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: "يكون لأمتي مدينة يقال لها قزوين، الساكن فيها أفضل من ساكن الحرمين".

12. (Râfiî) ← Ebû Bekr el-Ce'âbî (Kazvîn'de) ← Muhammed b. Sehl Ebû Abdullah el-Attâr ← Abdullah b. Muhammed el-Belivî ← Umâra b. Zeyd ← Ebû Nu'aym Ömer b. Sabîh²⁷⁴ ← Mukâtil b. Hayyân ← Ebû Seleme ← Ebû Hureyre isandıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Gelecekte ümmetimin Kazvîn adında bir şehri olacak. Orada ikamet

edenler Mekke ve Medine'de ikamet edenlerden daha faziletlidir"²⁷⁵

Bu rivayet, Suyûtî²⁷⁶ ve Şevkânî²⁷⁷ göre sahih değildir. Fettenî'ye göre ise isnadda bulunan Ömer b. Subh sebebiyle uydurmadır²⁷⁸.

Ömer b. Subh

Bu râvî hakkındaki geniş bilgi 8 numaralı hadisin râvî değerlendirme kısmında verilmiştir.

وقرأ الإمام والذي على محمد بن عبد الكريم الكرجي رحمهما الله، وأنا حاضر أنبا القاضي أبو الفتح إسماعيل بن عبد الجبار، عن أبي يعلى الحافظ ثنا محمد بن سليمان بن يزيد أنبا أبي أنبا أبو عبد الله أحمد بن عبد الله المقرئ ثنا أسامة بن بشر البجلي عن بقرية بن الوليد، عن عبد الله ابن عون عن جابر بن يزيد، عن جابر بن عبد الله الأنصاري، قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: "ما من قوم أحب إلى الله تعالى من قوم حملوا القرآن، وقرأوا القرآن وشهروا السيوف يسكنون بلدة يقال لها قزوين يأتون يوم القيامة وأوداجهم تقطر دما يحبهم الله ويحبونه لهم ثمانية أبواب الجنة، فيقال لهم ادخلوا بها من أيها شئتم."

13. (Râfiî) ← babası ← Muhammed b. Abdulkerim el-Keracî ← Kâdî Ebu'l-Feth İsmail b. Abdulcebbar ← Ebû Ya'lâ el-Hâfız ← Muhammed b. Süleyman b. Yezîd ← babası ← Ebû Abdullah Ahmed b. Abdullah el-Mukrî ← Üsâme b. Bişr el-Becelî ← Bakiyye b. el-Velîd ← Abdullah b. Avn ← Câbir b. Yezîd ← Câbir b. Abdullah isnadıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Allah'ın en sevdiği kulları Kur'an'ı(n sorumluluğunu) taşıyanlar, Allah'ın, hakkında "sizi elem verici azaptan korusun" buyurduğu (Saff, 61/10) ticâret için yola çıkanlar, Kur'an okuyanlar ve cihad edenlerdir. Bunlar Kazvîn denilen bir şehirde ikâmet ederler. Kıyamet günü, damarlarından kan damlar bir vaziyette gelir-

²⁶⁸ Yûnus, 10/26.

²⁶⁹ er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/16 - 17. Rivayetin benzer metinle geçtiği tek hadis kitabı için bk., es-Suyûtî, *Câmiu'l-Ehâdis*, XIII/114, nr. 12689.; a.mlf., *el-Câmiu's-Sağîr fi Ehâdisi'l-Beşîr ve'n-Nezîr*, I/272, h.no: 4444.

²⁷⁰ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâlî*, I/358. nr. 425. Aynı Suyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr*'de bu rivayet zayıf demektir. bk., *el-Câmiu's-Sağîr*, I/272, h.no: 4444.

²⁷¹ İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şerî'a*, II/62, nr. 56.

²⁷² el-Ğumârî, *el-Muğîr ale'l-Ehâdisi'l-Mevzûati fi'l-Câmiu's-Sağîr*, s. 69.

²⁷³ el-Elbânî, *Daifü'l-Câmiu's-Sağîr*, nr. 3097.

²⁷⁴ Ömer b. Subh.

²⁷⁵ er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/20. *et-Tedvîn*'in muhakkiki Azizullah Otariđî Habuşânî, sanki orada nöbet maksadıyla ikamet edenlerin daha faziletli olduklarını kasetmiştir demiştir. (er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/12). Rivayetin benzer metinle geçtiği tek hadis kitabı için bk., es-Suyûtî, *Câmiu'l-Ehâdis*, XXIV/234, nr. 27055.

²⁷⁶ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâlî*, I/352, nr. 414.

²⁷⁷ eş-Şevkânî, *el-Fevâidu'l-Mecmû'a*, s. 377, nr. 20 (1250).

²⁷⁸ el-Fettenî, *Tezkiratu'l-Mevzûât*, s. 120.

ler. Allah onları, onlar da Allah'ı sever. Cennetin sekiz kapısı onlara açılır ve onlara dilediğiniz kapıdan girin denilir".²⁷⁹

Bu rivayeti, Suyûtî²⁸⁰ ve İbn Arrâk²⁸¹ uydurma olarak nitelendirmişler ancak buna herhangi bir gerekçe göstermemişlerdir.

رواه يحيى بن عبد الوهاب بن مندة الحافظ في تاريخه عن الواقد ابن الخليل، عن أبيه، وثنا محمد بن سليمان، حدثني أبي، أنبا أحمد بن عبد الله ثنا أبو بهز، ثنا سلمة بن بشير عن بقة فزاد أبا بهز وقال مسلمة ابن بشير بدل أسامة روى علي بن ثابت، الحافظ عن سليمان بن يزيد، قال أنبا أحمد بن عبد الله بن عاصم الفزويني ثنا محمد بن إسحاق البجلي وكان ثقة ثنا الحسن بن زياد، عن الحسن بن أبي جعفر، عن محمد بن عثمان، عن عمران بن سليم، عن أبي ذر قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: " أنه سيكون في آخر الزمان قوم ينزلون مكاناً يقال له قزوين يكتب لهم فيه، فقتال في سبيل الله."

14. (Râfiî) ← Muhammed b. Süleyman ← babası ← Ahmed b. Abdullah ← Ebû Behz ← Seleme b. Beşîr ← Bakiyye (Ebû Behz'i eklemiş ve Üsâme yerine Mesleme b. Beşîr demiş) ← Ali b. Sâbit el-Hâfız ← Süleyman b. Yezîd ← Ahmed b. Abdullah b. Âsım el-Kazvînî ← Muhammed b. İshak el-Becelî (sikadır) ← Hasan b. Ziyâd ← Hasan b. Ebû Ca'fer ← Muhammed b. Osman ← İmrân b. Süleym ← Ebû Zer isnadıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Âhir zamanda Kazvîn denilen yere yerleşecek bir topluluk olacak. Onlara, orada Allah yolunda cihad sevabı yazılır".²⁸²

Bu rivayet Suyûtî²⁸³ ve İbn Arrâk'a²⁸⁴ göre uydurmadır.

Hem Suyûtî hem de İbn Arrâk'a göre rivayetin uydurma oluşuna sebep, Hasan b. Ziyâd el-Lü'lü'dür. Suyûtî bu ravi hakkında pekçok alimin aşağıda zikredeceğimiz görüş-

lerini nakletmiştir²⁸⁵.

Hasan b. Ziyâd el-Lü'lü hakkında ulaştığımız bilgiler şu şekildedir.

Hasan b. Ziyâd el-Lü'lü

Künyesi Ebû Ali, nisbesi el-Lü'lü'dür. Ebû Hanife'nin talebelerindedir. Ebû Hanife²⁸⁶, Saîd b. Ubeyd et-Tâî ve İbn Cüreyc'den rivayette bulunmuş²⁸⁷; ondan da Muhammed b. Semmâ'a, Muhammed b. Şucâ' ve Şuayb b. Eyyûb rivayette bulunmuştur²⁸⁸. Fıkıh ilminin önde gelenlerinden olup h. 204 senesinde vefat etmiştir²⁸⁹.

Onun hakkında Ahmed b. Abdulhamid el-Hârisî "Hasan b. Ziyâd'dan daha güzel ahlaklısını görmedim" demiştir. Vekî'e sünnetin terk edildiği söylenmiş o da "Hasan el-Lü'lü kadı olursa böyle olur" diye karşılık vermiştir²⁹⁰. Yezîd b. Harun'a, Hasan b. Ziyâd'ın durumu sorulmuş "o Müslüman mı" diye cevap vermiştir²⁹¹. Muhammed b. Abdullah b. Numeyr, onun İbn Cüreyc adına yalan söylediğini ifade etmiştir²⁹². Ebû Sevr, Lü'lü'den daha yalancısını görmedim, Mesleme b. Kâsım sika²⁹³, Ali b. Medîni hadisi yazılmaz²⁹⁴, Yahya b. Maîn, kezzâb²⁹⁵, hadisi zayıf, leyse bi şey²⁹⁶ değerlendirmesini yapmış, Ahmed b. Hanbel onu zayıf saymıştır²⁹⁷. Ebû Hâtım er-Râzî onu, hadisi zayıf, sika ve güvenilir değil²⁹⁸, Ebû Dâvûd kezzâb, sika değil, Dârekutnî zayıf, metrûk²⁹⁹ olarak tavsif etmiştir.

فقال أنا رجل من ناحية كذا من نواحي ما وراء النهر قرأت في خبر عن النبي صلى الله عليه وآله وسلم: " يكون في

²⁸⁵ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâlî*, I/352.

²⁸⁶ el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VIII/275, nr. 3780.

²⁸⁷ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III/15, nr. 49.

²⁸⁸ el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VIII/275, nr. 3780.

²⁸⁹ ez-Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, I/491, nr. 1849.

²⁹⁰ el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VIII/276-277, nr. 3780.

²⁹¹ el-Ukaylî, *ed -Du'afâu'l-Kebîr*, I/227, nr. 276.

²⁹² ez-Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, I/491, nr. 1849.

²⁹³ İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, III/49-50, nr. 2278.

²⁹⁴ ez-Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, I/491, nr. 1849.

²⁹⁵ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III/15, nr. 49.

²⁹⁶ el-Ukaylî, *ed -Du'afâu'l-Kebîr*, I/227, nr. 276.

²⁹⁷ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbu'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, I/202, nr. 821.

²⁹⁸ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III/15, nr. 49.

²⁹⁹ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbu'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, I/202, nr. 821.

²⁷⁹ er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/10. Rivayetin benzer metinle geçtiği tek hadis kitabı için bk., es-Suyûtî, *Câmiu'l-Ehâdis*, XIX/234, nr. 20649.

²⁸⁰ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâlî*, I/350, nr. 411.

²⁸¹ İbn Arrâk, *Tenzîhu's-Şerî'a*, II/60, nr. 43.

²⁸² er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/11. Rivayetin benzer metinle geçtiği tek hadis kitabı için bk., es-Suyûtî, *Câmiu'l-Ehâdis*, XX/43, nr. 9054.

²⁸³ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâlî*, I/352, nr. 415.

²⁸⁴ İbn Arrâk, *Tenzîhu's-Şerî'a*, II/60, nr. 46.

آخر الزمان بلدة بقرب الديلم يقال لها: قزوين ، هي باب من أبواب الجنة من عمل في عمارة سورها ولو بقدر كف من طين غفر الله له ذنوبه صغيرها وكبيرها“

15. Râfiî, Mâverâunnehir bölgele-rinden bir adamın, Hz. Peygamber'den gelen şu haberi okuduğunu rivayet etmiştir:

“Âhir zamanda, Deylem yakınla-rında Kazvîn olarak adlandırılan bir şehir kurulacak. O Cennet kapılarından bir kapıdır. Kim onun surlarının inşasında bir avuç (miktarı çamurla da olsa) çamur miktarı kadar da çalışırsa, Allah onun büyük-küçük günahlarını bağışlar”.³⁰⁰

Kendi kitabı dışında herhangi bir hadis kitabında yer almayan bu rivayetin uydurma olduğuna kânî olan İbn Arrâk, er-Râfiî hadisi, Nebi (s.a.v)'den müphem bir râvîden kıraeten nakletmektedir demiştir.³⁰¹

أخبر لنا عن حمد بن نصر بن أحمد أنبا أبو ثابت بن بجير بن منصور الصوفي أنبا جعفر بن محمد الأبهري، أنبا أبو بكر بن بلال الفقيه، أنبا أبو بكر عبد الله بن الحسن الكرجي، ثنا علي بن سعيد العسكري، حدثني عمرو بن سلمة الجعفي، ثنا أحمد بن عبد الرحمن، أنبا أبو هشام الحوشبي عن أيوب ابن مقدم عن أبي هاشم عن زاذان عن ابن مسعود عن النبي صلى الله عليه وآله وسلم قال الله: "إن الله وملائكته يصلون في كل يوم وليلة على موتى قزوين والتجار وشهداؤهم مائة صلاة.“

16. (Râfiî) ← Hamd b. Nasr b. Ahmed ← Ebû Sâbit Buceyr b. Mansûr es-Sûfî ← Ca'fer b. Muhammed el-Ebherî ← Ebû Bekr b. Bilâl el-Fakîh ← Ebû Bekr Abdullah b. Hasan el-Keraçî ← Ali b. Saîd el-Askerî ← Amr b. Seleme el-Cu'fî ← Ahmed b. Abdurrahman ← Ebû Hişâm el-Havşebî ← Eyyûb b. Mukaddem ← Ebû Hâşim ← Zâzân ← İbn Mes'ûd ← Hz. Peygamber isnadıyla Allah'ın kudsî hadiste şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Allah ve melekleri her gün ve gecede Kazvîn'in ölülerine, tüccarlarına ve şehitlerine yüz defa rahmet eder”.³⁰²

Bu rivayet Suyûtî³⁰³ ve İbn Arrâk'a³⁰⁴ göre uydurmadır.

İbn Arrâk bu rivayetin, isnatta bulunan Eyyûb b. Mukaddem ve Ebû Hişâm el-Havşebî sebebiyle uydurma olduğunu söyler.³⁰⁵

Eyyûb b. Mukaddem

Hakkında bilgi bulunamamıştır.

Ebû Hişâm el-Havşebî

Hakkında bilgi bulunamamıştır.

أنبا عطاء الله بن علي، عن الخليل بن عبد الجبار، أنبا حاجي بن علي، أنبا القاضي أبو الحسن بن وكيع، ثنا إسحاق بن محمد، عن يعقوب ابن إسحاق عن ميسرة ابن عبد ربه، عن عروة، عن عائشة قالت سمعت رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم يقول: " ترك قزوين حسرة ، وإتيانها بركة ، والجنة إلى أهلها مسرعة." "

17. (Râfiî) ← Atâullah b. Ali ← Halil b. Abdulcebbâr ← Hâcî b. Ali ← Kâdî Ebu'l-Hasan b. Vekî' ← İshak b. Muhammed ← Yakub b. İshak ← Meysera b. Abdirabbih ← Urve ← Hz. Âişe isnadıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Kazvîn'i terk etmek hasret, oraya gitmek ise berekettir. Cennet de onun ehline koşar”.³⁰⁶

Bu rivayet Suyûtî³⁰⁷ ve İbn Arrâk'a³⁰⁸ göre uydurmadır.

İbn Arrâk bu rivayetin, isnatta bulunan Meysera sebebiyle uydurma olduğunu söylemiştir.³⁰⁹

Meysera b. Abdirabbih

Bu râvî hakkındaki geniş bilgi 4 numaralı hadisin râvî değerlendirme kısmında verilmiştir.

قرأ والذي على محمد بن عبد الكريم الكرجي رحمهما الله، وأنا حاضر أنبا القاضي أبو الفتح إسماعيل بن عبد الجبار عن أبي يعلى الحافظ ثنا محمد ابن سليمان بن يزيد ثنا أبي حدثني محمد بن أحمد بن محمد النخعي بنا عبدان الجواليقي ثنا محمد بن عبد الأعلى عن معتمر بن سليمان التيمي عن عبد الملك ابن أبي جميلة عن أبي بكر بن بشر قال لقيت كعب بن عجرة خارجا من مدينة النبي ﷺ فقلت له: أين تريد يا كعب؟ قال: إلى الجبل. قلت: وأي شيء تصنع بالجبل وتترك جوار النبي ﷺ؟ قال: أمض إلى

³⁰⁰ er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/23.

³⁰¹ İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şerî'a*, II/64, nr. 74.

³⁰² er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/14. Buradaki ölülerden kasıt, ölünceye kadar nöbet tutup şehitlere katılanlar olabilir. er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/8-9. Rivayetin geçtiği tek hadis kitabı için bk., es-Suyûtî, *Câmiu'l-Ehâdis*, XXXVII/10, nr. 39920.

³⁰³ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâlî*, I/355, nr. 419.

³⁰⁴ İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şerî'a*, II/61, nr. 50. (İbn Arrâk bihâr/deniz der ki bu bir hatadır).

³⁰⁵ İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şerî'a*, II/61.

³⁰⁶ er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/18.

³⁰⁷ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâlî*, I/355.

³⁰⁸ İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şerî'a*, II/61, nr. 52.

³⁰⁹ İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şerî'a*, II/61.

مدينة سمعت النبي ﷺ يقول: ”أنها تجيء يوم القيامة ولها جناحان تطير بهما بين السماء والأرض من درة بيضاء مجوفة بأهلها تنادي: أنا قزوين قطعة من الفردوس من دخلني حتى أشفع له إلى ربي.“

18. (Râfiî) ← babası ← Muhammed b. Abdulkerim el-Keracî ← Kâdî Ebu'l-Feth İsmail b. Abdulcebbâr ← Ebû Ya'lâ ← Muhammed b. Süleyman b. Yezîd ← babası ← Muhammed b. Ahmed b. Muhammed en-Neha'î ← 'Abdân el-Cevâlîkî ← Muhammed b. Abdu'l-A'lâ ← Mu'temir b. Süleyman et-Teymî ← Abdulmelik b. Ebû Cemîle isnadiyla Ebû Bekr b. Bişr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Medine'nin dışında Ka'b b. 'Ucra ile karşılaştım. Ona nereye gidiyorsun ey Ka'b dedim. Dağa (gidiyorum) dedi. Nebî (s.a.s)'in komşuluğunu bırakıp dağda ne yapacaksın dedim. O, Nebî (s.a.s)'in, hakkında şöyle buyurduğu şehre gideceğim dedi:

“O, (Kazvîn) kıyamet günü beyaz inciden iki kanadıyla yer ile gök arasında uçarken gelir. Sakinlerini içine alarak şöyle seslenir: Ben Firdevs'ten bir parça olan Kazvîn'im. Kim bende ikamet ederse Rabbim nezdinde ona şefaat ederim”.³¹⁰

Bu rivayet Suyûtî³¹¹ ve İbn Arrâk³¹² göre uydurmadır.

Suyûtî, Zehebi'nin Mizan'da Ebû Bekr b. Bişr'den rivayette bulunan Abdulmelik b. Ebû Cemîle'nin meçhul olduğunu, kendisinden rivayette bulunmakla da Mu'temir b. Süleyman'ın teferrüt ettiğini naklede³¹³. İbn Arrâk da, bu rivayeti isnatta bulunan Abdülmelik b. Ebî Cemîle sebebiyle uydurma saymıştır.³¹⁴

Abdülmelik b. Ebî Cemile

Abdülmelik b. Ebî Cemile, Ebu Bekr b. Beşîr'den hadis rivayet etmiştir. Ebû Hâtim er-Râzî onun meçhûl olduğunu söyle-

miş³¹⁵, İbn Hibbân ise *es-Sikât'*ında zikretmiş-tir³¹⁶.

عن أبي يعلى الحافظ بنا الحسين بن علي بن محمد بن زنجويه نبا علي ابن محمد بن مهرويه ثنا عبد الله بن أحمد الدشتكي ثنا إبراهيم بن أحمد بن مسعود ابن أخي سندول نبا القاسم بن حكم بنا إسماعيل بن سليمان حدثني ثور بن يزيد عن خالد بن معدان عن معاذ بن جبل رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: ”من بات ليلة بقزوين على قدر فواق ناقة، بعث الله تعالى من كل سماء سبعين ألفا من الملائكة، مع كل ملك دفتر من نور وأقلام من نور، يستمدون من نهر يكتبون ثوابه إلى أن ينفخ في الصور.“

19. (Râfiî) ← Ebû Ya'lâ el-Hâfız ← Hüseyin b. Ali b. Muhammed b. Zencûye ← Ali b. Muhammed b. Mehrûye ← Abdullah b. Ahmed ed-Deşteki ← İbrahim b. Ahmed b. Mesûd b. ahî Sendûl ← Kâsım b. Hakem ← İsmail b. Süleyman ← Sevr b. Yezîd ← Hâlid b. Ma'dân ← Muâz b. Cebel isnadiyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Her kim Kazvîn'de bir devenin iki sağımı arasında geçen zaman kadar gecelerse Allah Teâlâ her semadan yetmiş bin melek gönderir. Her meleğin beraberinde nurdan bir defter ve kalemler vardır. Melekler nehirden aldıkları mürekkeple onun sevabını sur üfleninceye kadar yazarlar.”³¹⁷

Bu rivayet Suyûtî³¹⁸, Sibt İbnü'l-Acemî³¹⁹ ve İbn Arrâk³²⁰ tarafınadan uydurma olarak nitelendirilmiştir.

³¹⁵ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V/345, nr. 1631; İbnü'l-Cevzî, *Kitâbu'd-Du'afâ ve'l-Metrûkin*, II/148, nr. 2159; ez-Zehebi, *el-Muğnî fi'd-Du'afâ*, I/572, nr. 3802.

³¹⁶ İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII/385.

³¹⁷ er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/19.

Bu rivayeti Ebu'l-Hasan es-Saykalî, Abbâs es-Saffâr er-Râzî'den o da Abdurrahman olarak isimlendirdiği ed-Deşteki'den nakletmiştir. Rivayette geçen “fevâk” iki sağım arasında geçen süre demektir. Çünkü deve sağılır sonra bir müddet yavrusunun emmesi ve sütünü bırakması için serbest bırakılır. “Kim bir devenin iki sağımı arasında geçen zaman kadar gecelerse” sözü ise geceleyn böyle bir süreyi geçirmek anlamındadır. Özellikle gecenin zikredilmesinin sebebi, tehlikeli bölgelerdeki kişilerin geceleyn korkularının daha fazla olmasından olabilir. er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/11.

³¹⁸ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâlî*, I/350, nr. 412.

³¹⁹ Sibt İbnü'l-Acemî, *el-Keşfü'l-Hâsis*, s. 148, nr. 373.

³²⁰ İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şerî'a*, II/60, nr. 44.

³¹⁰ er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/18.

³¹¹ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâlî*, I/359, nr. 427.

³¹² İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şerî'a*, II/62, nr. 58.

³¹³ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâlî*, I/359.

³¹⁴ İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şerî'a*, II/62.

Sıbt İbnü'l-Acemî, râvi Abdullah b. Ahmed ed-Deşteki'yi hadis uydurucuları arasında zikrederken³²¹, İbn Arrâk rivayete uydurma diyen Suyûtî'nin buna herhangi bir gerekçe göstermediğini fakat Zehebî'nin gösterdiğini şu sözlerle ifade etmiştir: "(Suyûtî) rivayetin uydurma oluşunun illetini ortaya koymamıştır. Zehebî *Mizân*'ında isnatta bulunan Abdullah b. Ahmed ed-Deşteki ile ilgili olarak onun hadis uydurmakla itham edildiğine işaret etmiş ve bunu da *Zeylü'l-muğni'* de açıklamıştır. Bu rivayetin afeti budur."³²²

Rivayetin uydurma oluşuna sebep olarak gösterilen râvi Abdullah b. Ahmed ed-Deşteki hakkında kaynaklarda ulaşabildiğimiz sınırlı bilgi şu şekildedir.

Abdullah b. Ahmed ed-Deşteki

Nisbesi ed-Deşteki'dir. Ondan, Ali b. Muhammed b. Mehrûye el-Kazvîni uydurma bir haber nakletmiştir³²³.

أخبرنا محمد بن عبد الكريم، أنبا إسماعيل بن عبد الجبار عن الحافظ أبي يعلى أنبا محمد بن إسحاق الكيساني، أنبا أبي إسحاق بن محمد أنبا يعقوب بن إسحاق ثنا زكريا ثنا ميسرة عن ثور بن يزيد، عن شهر بن حوشب، عن عبد الله بن مسعود رضي الله عنه، قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: "صلوات الله على أهل قزوين، فإن الله ينظر إليهم في الدنيا فيرحم بهم أهل الأرض."

20. (Râfiî) ← Muhammed b. Abdulkerim ← İsmail b. Abdulcebbâr ← Hâfız Ebû Ya'lâ ← Muhammed b. İshak el-Keysânî ← Ebû İshak b. Muhammed ← Yakub b. İshak ← Zekeriyya ← Meysera ← Sevr b. Yezîd ← Şehr b. Havşeb ← Abdullah b. Mes'ûd isnadıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Allah'ın rahmeti Kazvîn ehline iner. Şüphesiz Allah dünyada onlara bakar da onlar sayesinde yeryüzündekilere rahmet eder"³²⁴.

Bu rivayet, isnatta bulunan Meysera (b. Abdirabbih) sebebiyle Suyûtî³²⁵ ve İbn Arrâk'a³²⁶ göre uydurmaz.

Meysera b. Abdirabbih

Bu râvî hakkındaki geniş bilgi 4 numaralı hadisin râvî değerlendirme kısmında verilmiştir.

كتب إلينا الحافظ أبو العلاء العطار، أنبا هبة الله الكاتب، أنبا عبدوس بن عبد الله، أنبا أبو طاهر الحسين بن علي سلمة العدل، ثنا الفضل ابن الفضل الكندي ثنا عيسى بن هارون ثنا هارون بن هزاري ثنا ابن سالم ثنا أبو سعيد النجراني عن محارب بن دثار، عن علي بن أبي طالب رضي الله عنه قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم يقول: "صلى الله على أخي يحيى بن زكريا، قال: يكون في آخر الزمان ترعة من ترع الجنة، يعني بابا من أبواب الجنة يقال لها قزوين، فمن أدركها فليربط بها وليشركني في رباطها أشركه في فضل نبوتي."

21. (Râfiî), (kitâbet yoluyla) ← Hâfız Ebu'l-Alâ el-Attâr ← Hibetullah el-Kâtib ← Abdûs b. Abdullah ← Ebû Tâhir Hüseyin b. Ali Seleme el-Adl ← Fadl b. Fadl el-Kindî ← İsa b. Harun ← Harun b. Hezzâzî ← İbn Sâlim ← Ebû Saîd en-Necrânî ← Muhârib b. Disâr ← Hz. Ali isnadıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Allah kardeşim Zekeriyâ oğlu Yahyâ'ya rahmet etsin. Yahyâ şöyle demişti: Âhir zamanda Kazvîn denilen, Cennetin kapılarından bir kapı ortaya çıkacak. Oraya ulaşıp, orada nöbet tutup beni bu nöbetin sevabına ortak edeni, peygamberliğimin faziletine ortak ederim"³²⁷.

Suyûtî³²⁸ gibi bu rivayete uydurma diyen İbn Arrâk, Suyûtî'nin rivayetin uydurma oluşunun illetini ortaya koymadığını belirttiikten sonra, hadisin râvîlerinden İbn Sâlim'i ve şeyhi Ebu Saîd en-Necrânî'yi tanımadığını söylemiştir.³²⁹

Ebu Saîd en-Necrânî

Hakkında bilgi bulunamamıştır.

İbn Sâlim

³²⁵ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâli*, I/356, nr. 422.

³²⁶ İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şerî'a*, II/61, nr. 53.

³²⁷ er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/17.

³²⁸ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâli*, I/358, nr. 426.

³²⁹ İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şerî'a*, II/62. İbn Arrâk, İbn Sâlim'i Ebû Sâlim, şeyhi Ebu Saîd en-Necrânî'yi de Ebu Saîd el-Bahrânî şeklinde ifade etmiştir ki bu bir sehvdur.

³²¹ Sıbt İbnü'l-Acemî, *el-Keşfü'l-hasîs*, s. 148, nr. 373.

³²² İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şerî'a*, II/60.

³²³ ez-Zehebî, *el-Muğni' fi'd-Du'afâ*, I/472, nr. 3097; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, IV/425, nr. 4142.

³²⁴ er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/13.

Hakkında bilgi bulunamamıştır.

روى الخليل بن عبد الجبار وقد أجاز لمن أجاز لنا
عن أميركا بن زبارة ثنا سليمان بن يزيد ثنا أبو الحسين أحمد بن
محمد، ثنا محمد بن هبيرة الغاضري ثنا سلم بن قادم ثنا سليمان بن
عوف النخعي ثنا عثمان بن الأسود عن سعيد بن المسيب عن أبي
هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: ” **أفضل
الثغور أرض ستفتح يقال لها قزوين** ، من بات بها ليلة احتسابا
مات شهيدا وبعث مع الصديقين في زمرة النبيين حتى يدخل
الجنة.“

22. (Râfiî) ← Halil b. Abdulcebbâr -
ki bize icâzet verene icâzet vermiştir - ←
Emîrkâ b. Zîtâra ← Süleyman b. Yezîd ←
Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed ←
Muhammed b. Hubeyra el-Ğâdirî ← Selm b.
Kâdim ← Süleyman b. Avf en-Nehâî ← Os-
man b. Esved ← Saîd b. Müseyyib ← Ebû
Hureyre isnadıyla Hz. Peygamber'in şöyle
buyurduğunu rivayet etmiştir:

**“Sınır bölgelerinin en faziletlisi ile-
ride fethedilecek olan Kazvîn bölgesidir.
Kim orada sevabını Allah'tan bekleyerek
bir gece geçirirse şehit olarak ölür ve Cen-
nete girene kadar siddiklerle beraber pey-
gamberler topluluğu içerisinde haşrolu-
nur”.**³³⁰

Bu rivayete de Suyûtî³³¹ gibi uydur-
ma diyen İbn Arrâk, Suyûtî'nin rivayetin
uydurma oluşunun illetini ortaya koymadı-
ğını belirttikten sonra râvî Süleyman b. Avf
en-Nehâî'yi tanımadığını söylemiştir.³³²

Hadisin uydurma oluşuna gerekçe
olarak gösterilen râvî Süleyman b. Avf en-
Nehâî'yi yakından tanıyalım:

Süleyman b. Avf en-Nehâî

Künyesi Ebû Davud, nisbesi el-Kûfî
en-Nehâî'dir.³³³ Bağdat'ta ikamet etmiş, Se-
leme b. Dînâr, Abdulmelik b. Umeyr ve
Muhtâr b. Fulful'den hadis rivayet etmiş;
ondan da Ammâr b. Ebî Mâlik, Ebu'r-Rebî
ve Selm b. el-Muğîre rivayette bulunmuş-
tur.³³⁴

³³⁰ er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/20. Rivayetin benzer metinle
geçtiği tek hadis kitabı için bk., es-Suyûtî, *Câmiu'l-
Ehâdis*, V/195, nr. 3975.

³³¹ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâlî*, I/359, nr. 428.

³³² İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şerî'a*, II/63, nr. 59.

³³³ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, IV/28, nr. 1853.

³³⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X/20, nr. 4566.

Onun hakkında Ali b. Medînî³³⁵ ve
Cüzçânî *hadis uydururdu*³³⁶, Yahya b. Maîn,
kötü biri, kezzâb, kaderî, Bağdat'taki herkes
ondan daha hayırlıdır, *hadis uydururdu*³³⁷
demiş, Ahmed b. Hanbel³³⁸, ez-Zehebî³³⁹ ve
İbn Hacer onu *kezzâb*³⁴⁰ olarak nitelemiştir.
Buhârî, yalancılıkla tanındığını³⁴¹, Kuteybe
ve İshak'ın onu yalancılıkla ithâm ettikleri-
ni³⁴², en-Nesâî ise *metrûku'l-hadîs*³⁴³ olduğunu
söylemiştir.

فيما جمع الحافظ علي بن أحمد بن ثابت، ذكر أبو بكر
محمد بن عبد الله الأصبهاني نزيل قزوين ثنا الحسين بن مأمون
البردعي ثنا الحسن بن محمد الصباح ثنا عبد الغفار ابن عبيد الله
الكريزي أنبا صالح بن أبي الأخضر، عن الزهري عن أبي سلمة
عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وآله وسلم قال: ” **قزوين
باب من أبواب الجنة ، يحشر من مقبرتها كذا وكذا ألف شهيد.**“

23. (Râfiî) ← Hâfız Ali b. Ahmed b.
Sâbit'in kitabından ← sonradan Kazvîn'e
yerleşen Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah
el-İsfahânî ← Hüseyin b. Me'mûn el-Berdaî
← Hasan b. Muhammed es-Sabbâh ← Ab-
dulğaffar b. Ubeydullah el-Kerîzî ← Sâlih b.
Ebu'l-Ahdar ← Zührî ← Ebû Seleme ← Ebû
Hureyre isnadıyla Hz. Peygamber'in şöyle
buyurduğunu rivayet etmiştir:

**“Kazvîn, Cennet kapılarından bir
kapıdır. Onun mezarlıklarından binlerce
şehit haşrolunacaktır”.**³⁴⁴

Bu rivayet Suyûtî³⁴⁵ ve İbn Arrâk'a
göre uydurmadır. Buna sebep de isnatta
bulunan Salih b. Ebi'l-Ahdar'dır³⁴⁶.

Salih b. Ebi'l-Ahdar hakkında tespit
edebildiğimiz bilgiler şöyledir.

Salih b. Ebi'l-Ahdar

Nisbesi el-Yemâmî'dir³⁴⁷. İbn Şihâb
ez-Zührî ve Nâfi'den hadis rivayet etmiş,

³³⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X/23, nr. 4566.

³³⁶ el-Cüzçânî, *Ahoûlu'r-Ricâl*, s. 194, nr. 354.

³³⁷ Yahya b. Maîn, *Târîh*, III/554-555, nr. 2716.

³³⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV/132, nr. 576.

³³⁹ ez-Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl*, II/216, nr. 3495.

³⁴⁰ İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, VI/163, nr. 3633.

³⁴¹ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, IV/28, nr. 1853.

³⁴² el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Evsat*, II/266.

³⁴³ en-Nesâî, *Kitâbu'd-Du'afâ*, s. 120, nr. 260.

³⁴⁴ er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/21. Rivayetin benzer metinle
geçtiği tek hadis kitabı için bk., es-Suyûtî, *Câmiu'l-
Ehâdis*, XV/149, nr. 15191.

³⁴⁵ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâlî*, I/362, nr. 431.

³⁴⁶ İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şerî'a*, II/63, nr. 61.

³⁴⁷ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, IV/273, nr. 2778.

ondan da Süfyân b. Uyeyne, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî ve Abdurrahman b. Mehdî rivayette bulunmuştur³⁴⁸.

Yahya b. Maîn onun hakkında *leyse bi şey*³⁴⁹ Buhârî *leyyin*³⁵⁰ demiş, Cüzcânî, hadislerinde ithâm edildiğini söylemiştir³⁵¹. İclî *hadisi yazılır ancak kavî değıldir*³⁵², Ebû Zur'a er-Râzî *da'ifu'l-hadîs*, Ebû Hâtîm er-Râzî *leyyinü'l-hadîs*³⁵³, en-Nesâî *zayıf*³⁵⁴ değerlendirmesini yapmış, İbn Hibbân, Zührî'den işittiği hadisler ile yanında yazılı olanları karıştırdığını ve hangisinin kime ait olduğunu ayırt edemediğini ifade etmiştir³⁵⁵. ez-Zehebî onu *sâlihu'l-hadîs*³⁵⁶ olarak nitelendirirken, İbn Hacer *zayıftır*, rivayetleri itibâr için alınır³⁵⁷ demiştir.

قرأ الإمام والدي على الإمام أبي الفضل محمد بن عبد الكريم، الكرجي رحمهما الله، سنة ثمان وخمسين وخمسمائة، وقد أحضرت مجلس القراء، أخبركم القاضي أبو الفتح إسماعيل بن عبد الجبار أنا الحافظ الخليل بن عبد الله، ثنا محمد بن سليمان بن يزيد ثنا عبد الرحمن بن أبي حاتم، ثنا أبو زرعة، ثنا أبو نعيم ثنا بشر بن سلمان قال حدثني رجل قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "اغزوا قزوين، فإنه من أعلى أبواب الجنة."

24. Râfîî, 558 yılında, kendisinin de hazır bulunduğu kıraat meclisinde ← babası ← İmâm Ebu'l-Fadl Muhammed b. Abdulkerim el-Keracî ← Kâdî Ebu'l-Feth İsmail b. Abdulcebbâr ← Hâfız Halil b. Abdullah ← Muhammed b. Süleyman b. Yezîd ← Abdurrahman b. Ebû Hâtîm ← Ebû Zür'a ← Ebû Nu'aym ← Bişr b. Selmân ← bir adam isnadıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Kazvîn'e sefer düzenleyin. Çünkü o Cennet kapılarının en yücelerindedir".³⁵⁸

Bu rivayet, Ebu Zur'a er-Râzî'ye³⁵⁹ göre sahih, es-Suyûtî³⁶⁰ ve el-Elbânî'ye³⁶¹ göre zayıf, el-Ğumârî (ö. 1960)'ye³⁶² göre ise uydurmadır.

Mürsel olarak gelen bu rivayet hakkında Ebu Zur'a er-Râzî demiştir ki: Kazvîn hakkında bundan daha sahih bir hadis yoktur. Râvî Bişr b. Selman, Ebu İsmail el-Hindî el-Kufî'dir. O, Mücahid, İkrime, Ebu Hâzîm ve Kâsım b. Saffân'dan rivayette bulunurken, kendisinden de, Sevrî, Vekî' b. Uyeyne ve Fadl b. Dukeyn rivayette bulunmuş, Müslim de Sahih'inde ondan hadis tahrîç etmiştir.³⁶³

Buna karşılık el-Ğumârî (ö. 1960), "hadisin uydurma olduğunda şek ve şüphe yoktur. Ebu Zur'a'nın sözü – eğer doğruysa - onun bu hadisi eleştirmediğine delalet eder. Müellif (es-Suyûtî)e gelince; şüphesiz böyle bir hadisi eserinde zikrettiği için kınanır"³⁶⁴ der.

أنبأنا أبو منصور الديلمي عن أبي عثمان إسماعيل بن محمد المحتسب أنبا عبد الرحمن بن محمد أنبا أبو الشيخ الحافظ في كتاب الأمصار والبلدان أنبا إبراهيم بن محمد بن الحسن، ثنا إسحاق بن زريق برأس العين، أنبا عثمان ابن عبد الرحمن الحراني، حدثني جميل مولى منصور، عن ابن عطا عن أبيه، عن عبد الله بن عباس رضي الله عنه، قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: " ينظر الله إلى أهل قزوين في كل يوم مرتين ، فيتجاوز عن مسيئتهم ويقبل من محسنهم . "

25. (Râfîî) ← Ebû Mansûr ed-Deylemî ← Ebû Osman İsmail b. Muhammed el-Muhtesib ← Abdurrahman b. Muhammed ← Ebu's-Şeyh el-Hâfız (Kitâbu'l-Emsâr ve'l-Buldân'da) ← İbrahim b. Muhammed b. Hasan ← İshak b. Zurayk (Ra'su'l-Ayn'da) ← Osman b. Abdurrahman el-Harrânî ← Mansûr'un kölesi Cemil ← İbn Atâ ← babası ← Abdullah b. Abbâs isnadıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Allah her gün Kazvîn ehline iki

³⁴⁸ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII/9, nr. 2795.

³⁴⁹ Yahya b. Maîn, *Tarih*, III/62, nr. 242.

³⁵⁰ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, IV/273, nr. 2778.

³⁵¹ el-Cüzcânî, *Ahvâlu'r-Ricâl*, s. 113, nr. 182.

³⁵² el-İclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, I/463, nr. 745.

³⁵³ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV/394-395, nr. 1727.

³⁵⁴ el-Nesâî, *Kitâbu'd-Du'afâ*, s. 137, nr. 318.

³⁵⁵ İbn Hibbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I/368.

³⁵⁶ ez-Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl*, II/288, nr. 3769.

³⁵⁷ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 271, nr. 2844.

³⁵⁸ er-Râfîî, *et-Tedvîn*, I/4. Rivayetin yer aldığı tek hadis kitabı için bk., es-Suyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr*, I/78, nr. 1216.

³⁵⁹ er-Râfîî, *et-Tedvîn*, I/4.

³⁶⁰ es-Suyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr*, I/78.

³⁶¹ el-Elbânî, *Da'ifu'l-câmiu's-Sağîr*, s. 984.

³⁶² el-Ğumârî, *el-Muğîr*, s. 31-32.

³⁶³ er-Râfîî, *et-Tedvîn*, I/4. (Râfîî rivayeti, İbn Ebi Hatim'in eserinden nakletmektedir.)

³⁶⁴ el-Ğumârî, *el-Muğîr*, s. 31-32.

defa (rahmet nazarıyla) bakar. Kötülük işleyenlerini bağışlar ve iyilik yapanlarını (n amellerini) kabul eder".³⁶⁵

Bu rivayeti uydurma olarak gören Suyûtî³⁶⁶ ve İbn Arrâk³⁶⁷ eserlerinde zikretmişlerdir. İbn Arrâk'ın değerlendirmesi bir sonraki (26.) rivayette gelecektir.

أنبأنا أيضاً عن الخليل أنبا أبو منصور أميركا بن أحمد بن زيادة، ثنا أبو القاسم علي بن الحسن الصيدناني، وأبو محمد الطيبي، وأبو طلحة، القاسم بن أبي المنذر قالوا أنبا أبو بكر محمد بن عمر الجعابي الحافظ أملاء بقزوين ثنا أبو عبد الله الحسين بن موسى بن خلف برأس العين، ثنا إسحاق ابن زريق ثنا عثمان الحراني عن جميل مولى منصور عن عيد الوهاب بن مجاهد، عن أبيه عن ابن عباس رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: "من سره أن يحرم الله وجهه وبدنه علي النار فليمت بقزوين".

26. (Râfiî) ← Halil ← Ebû Mansûr Emîrkâ b. Ahmed b. Ziyâde ← Ebu'l-Kâsım Ali b. Hasan es-Saydenânî, Ebû Muhammed et-Tîbî ve Ebû Talha Kâsım b. Ebu'l-Munzir ← Ebû Bekr Muhammed b. Ömer el-Ce'âbî el-Hâfız Kazvîn'de imlâ ile ← Ebû Abdullah Hüseyin b. Musa b. Halef Ra'su'l-Ayn'da ← İshak b. Zurayk ← Osman el-Harrânî ← Mansûr'un kölesi Cemil ← Abdulvehhâb b. Mücâhid ← babası ← İbn Abbâs isnadıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Allah'ın, yüzünü ve bedenini ateşten korumasını isteyen kişi, Kazvîn'de öl-sün".³⁶⁸

Bu rivayet Suyûtî³⁶⁹ ve İbn Arrâk'a³⁷⁰

³⁶⁵ er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/11.

Kâdî Ebû Bekr el-Ce'âbî bu rivayeti Kazvîn'de Hüseyin b. Musa b. Halef'ten o da İbn Zurayk'den nakletmiştir. "Allah onlara bakar" sözünün anlamı, onlara rahmet eder, onlara acır demektir. "İki defa" sözü zahiri üzere alınıp şöyle denilebilir: Allah her bir defada günah işleyeni affeder ve iyilerin amelini kabul eder. Ayrıca "iki defa", iki çeşitten kinaye addedilip, birinci çeşit affetmek, ikincisi de kabul etmek yapılabilir. er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/7.

³⁶⁶ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâli*, I/346, nr. 405.

³⁶⁷ İbn Arrâk, *Tenzîhu's-Şerî'a*, II/59, nr. 37.

³⁶⁸ er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/13. Sanki bu, "ölmeye kadar orada nöbet tutsun" anlamındadır. er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/8.

³⁶⁹ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâli*, I/347, nr. 406.

³⁷⁰ İbn Arrâk, *Tenzîhu's-Şerî'a*, I/59, nr. 38.

göre uydurmazdır.

İbn Arrâk, İbn Abbâs isnadıyla gelen bu iki rivayeti peşpeşe zikrettikten sonra şöyle demektedir: "Suyûtî bu iki haberin illetini açıklamamıştır. Ancak bu haberlerin isnadında benim tanımadığım ve fakat meçhul ve zayıf râvîlerden rivayetleriyle bilinen ve Mansûr'un da kölesi olan Cemil vardır. Ebu's-Şeyh'in şeyhi İbrahim b. Muhammed b. Hasan ise hadis uydurmakla itham edilmiştir".³⁷¹

Mansûr'un kölesi Cemil

Hakkında bilgi bulunmamıştır.

İbrahim b. Muhammed b. Hasan

Bu râvî hakkındaki geniş bilgi 4 numaralı hadisin râvî değerlendirme kısmında verilmiştir.

أنبأنا الحسن بن أحمد عن هبة الله بن الفرج، عن محمد بن الحسين الصوفي، عن أبي بكر الفراء عن إبراهيم بن علي، عن جدر الغازي، عن محمد بن لقمان عن شداد بن سعد، عن خالد بن يزيد أنبا قيس ابن الربيع عن الأعمش عن يحيى بن وثاب عن ابن مسعود، عن النبي صلى الله عليه وآله وسلم أنه قال: "من سره أن يختم له بالشهادة والسعادة، فليشهد باب قزوين".

27. (Râfiî) ← Hasan b. Ahmed ← Hibetullah b. Ferec ← Muhammed b. Hüseyin es-Sûfî ← Ebû Bekr el-Ferrâ ← İbrahim b. Ali ← Cehdar el-Ğâzî ← Muhammed b. Lokman ← Şeddâd b. Sa'd ← Hâlid b. Yezîd ← Kays b. Rebî' ← A'meş ← Yahya b. Vessâb ← İbn Mes'ûd isnadıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Şehit ve saadete ermiş olarak ölmek isteyen, Kazvîn kapısına gitsin".³⁷²

Bu rivayet Suyûtî³⁷³ ve İbn Arrâk'a³⁷⁴ göre uydurmazdır.

İbn Arrâk, bu rivayeti isnatta bulunan Hâlid b. Yezîd sebebiyle uydurma saymıştır.³⁷⁵

Hâlid b. Yezîd

Bu râvî hakkındaki geniş bilgi 5 numaralı hadisin râvî değerlendirme kısmında verilmiştir.

³⁷¹ İbn Arrâk, *Tenzîhu's-Şerî'a*, II/59.

³⁷² er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/14.

³⁷³ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâli*, I/348, nr. 409.

³⁷⁴ İbn Arrâk, *Tenzîhu's-Şerî'a*, I/59, nr. 41.

³⁷⁵ İbn Arrâk, *Tenzîhu's-Şerî'a*, II/59.

أنبأنا أحمد بن إبراهيم الفقيه، ثنا القاسم بن زكريا، حدثني الحسن بن السكن، ثنا أبو الشيخ الحراني، أنبا مخلد عن مجاشع بن ميسرة، عن سفیان عن أبيه، عن ميمون بن مهران، عن عكرمة عن ابن عباس رضي الله عنه، قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: "سيكون جهاد، ورباط بقروين يشفع أحدهم في مثل ربيعة ومضر."

28. (Râfiî) ← Ahmed b. İbrahim el-Fakîh ← Kâsım b. Zekerıyyâ ← Hasan b. es-Seken ← Ebu'ş-Şeyh el-Harrânî ← Mahled ← Mücâşî' b. Meysera ← Süfyân ← babası ← Meymûn b. Mihrân ← İkrime ← İbn Abbâs isnadıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Gelecekte Kazvîn'de cihad ve nöbet olacak. O cihad ve nöbete katılanlardan biri Rabîa ve Mudar kabilesi kadar kişiye şefa'at edecektir".³⁷⁶

İbn Arrâk, Suyûtî'nin hadisin uydurma oluşunun illetini açıklamadığını ancak bunun sebebinin Mücâşî' b. Meysera olduğunu belirtmiştir.³⁷⁷

Mücâşî' b. Meysera

Hakkında bilgi bulunamıştır.

ذكر الحافظ علي بن أحمد بن ثابت فيما جمعه من فضائل قزوين ومن خطه نقلت أنبا سليمان بن يزيد، أنبا أحمد بن عبد الله بن عاصم، ثنا محمد بن إسحاق البجلي ثنا الحسن بن زياد، عن ابن جريج، عن عطاء، عن ابن عباس رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: " يخرج الدجال من يهودية أصبهان حتى يأتي الكعبة ، فيلحقه قوم من المدينة وقوم من الطور ، وقوم من ذي يمن ، وقوم من قزوين . " قيل يا رسول الله وما قزوين ، قال: " قوم يكونون بأخرة يخرجون من الدنيا زهدا فيها ، يرد الله بهم قوما من الكفر إلى الإيمان . "

29. (Râfiî diyor ki) Hâfız Ali b. Ahmed b. Sâbit'in Kazvîn'in faziletine dair rivayetleri topladığı kitabından onun el yazısından naklediyorum ← Süleyman b. Yezîd ← Ahmed b. Abdullah b. Âsım ← Muhammed b. İshak el-Becelî ← Hasan b. Ziyâd ← İbn Cüreyc ← Atâ ← İbn Abbâs isnadıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Deccâl, İsfahân yahudileri arasından çıkacak ve Kûfe'ye kadar gelecek. Medine, Tûr, Yemen ve Kazvîn'den bir grup

onun karşısına çıkacak".

O'na Ey Allah'ın rasûlü, Kazvîn ne-residir diye soruldu. O şöyle buyurdu:

"Âhir zamanda zühdlerinden dolayı dünyayı terk edecek olan bir topluluğun ortaya çıkacağı yerdir. Allah, onlar vesilesiyle bir topluluğu küfürden imana döndürecek".³⁷⁸

İbn Arrâk, bu rivayeti isnatta bulunan Hasan b. Ziyâd sebebiyle uydurma saymıştır.³⁷⁹

Hasan b. Ziyâd el-Lü'lûî

Bu râvî hakkındaki geniş bilgi 14 numaralı hadisin râvî değerlendirme kısmında verilmiştir.

" يخرج الدجال من يهودية أصبهان حتى يأتي الكعبة

فيلحقه قوم من المدينة وقوم من قزوين . " قيل: يا رسول الله وما قزوين؟ قال: قوم يكونون بأخرة يخرجون من الدنيا زهدا يرد الله بهم قوما من الكفر إلى الإيمان . "

30. "Deccâl, İsfahân yahudileri arasından çıkacak ve Kâbe'ye kadar gelecek. Medine ve Kazvîn'den bir grup onun karşısına çıkacaktır".

O'na Ey Allah'ın rasûlü, Kazvîn ne-residir diye soruldu. O şöyle buyurdu:

"Âhir zamanda zühdlerinden dolayı dünyayı terk edecek olan bir topluluğun ortaya çıkacağı yerdir. Allah, onlar vesilesiyle bir topluluğu küfürden imana döndürecek".³⁸⁰

Mevzûât kitapları içerisinde sadece *Zeylu'l-Leâlî*'de bulunan bu rivayet Suyûtî'ye göre uydurmadır. Ancak sebebi belli değildir.

Şimdi de otuz rivayetin hangi kitaplarda yer aldığı, uydurma sayılmasına sebep olan ravinin kim olduğu ve bu ravi hakkında cerh ve ta'dil alimlerinin kanaatlerini bir tablo halinde vereceğiz.

³⁷⁶ er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/12.; İbn Arrâk, *Tenzîhu'ş-Şerî'a*, II/61, nr. 48.; es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâlî*, I/354, nr. 417.

³⁷⁷ İbn Arrâk, *Tenzîhu'ş-Şerî'a*, II/61. Burada "Meysera ve Mücâşî" şeklinde kayıtlıdır ki bu bir sehivdir.

³⁷⁸ er-Râfiî, *et-Tedvîn*, I/12.; İbn Arrâk, *Tenzîhu'ş-Şerî'a*, II/61, nr. 47.

³⁷⁹ İbn Arrâk, *Tenzîhu'ş-Şerî'a*, II/61.

³⁸⁰ es-Suyûtî, *Zeylu'l-Leâlî*, I/353, nr. 416.

RİVAYETLERİN GENEL TABLOSU

RİV. NO	İÇERİSİNDE YER ALDIĞI KİTAP			UYDURMA SAYILMASINA SEBEP OLAN RAVİNİN	
	MEVZÛÂT KİTABI	HADİS KİTABI	DİĞER	ADI	HAKKINDA SÖYLENENLER
1.	İbnu'l-Cevzî, <i>el-Mevzû'ât</i> , II/317. es-Suyûtî, <i>et-Taakkubât ale'l-Mevzû'ât</i> , s. 59. es-Suyûtî, <i>el-Leâliu'l-Masnû'a</i> , I/463. ez-Zehebî, <i>Telhîs</i> , s. 163., nr. 359. ez-Zehebî <i>Tertîbu'l-Mevzûât</i> , s. 142, nr. 424. İbn Arrâk, <i>Tenzîhu's-Şerî'a</i> , II/50, nr. 12. eş-Şevkânî, <i>el-Fevâidu'l-Mecmûa</i> , s. 374, nr. 7 (1237). el-Elbânî, <i>Daîfu Suneni İbn Mâce</i> , s. 227, (nr. 558, (2829)). el-Cebrî, <i>el-Muştehir</i> , s. 98. el-Fellâte, <i>el-Vad'u fi'l-Hadîs</i> , II/s. 457. el-Huveynî, <i>Cunnetu'l-Murtâb</i> , s. 162.	İbn Mâce, <i>es-Sunen</i> , 24, Cihâd, 11, (h. nr. 2780, II/939) es-Suyûtî, <i>Câmiu'l-Ehâdis</i> , XIII/251, nr. 13044.	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/5	Yezîd er-Rekâşi	Zâhid, Sâlih, Sadûk, Lâ be'se bih, Kıssacı, Daîf/yuda'afu/Yuda'afu fi'l-hadîs /Fîhi da'f/ Fî hadîsihî da'f, Vehm sahibi, Tedlîs yapar, Münkeru'l-hadîs/lehu'l-menâkîr/kesîru'l-menâkîr, Metrûk/Metrûkü'l-hadîs, Lâ yuhteccu bih, Leyse bi sika, Lâ yahillu'r-rivâyetu anhu
				Rebî' b. Sabîh	Âbid, Zâhid, Sika, sadûk ve sâlih (dininde, yaşayışında ve ahlâkında), Lâ be'se bih, Daîf/daîfu'l-hadîs, Lâ yürzâhu, Leyse bi'l-kavî fi'l-hadîs, Leyse bi'l-mefîn, Leyse bihî be's, Vehim sahibi, Seyyiü'l-hıfz, Muhtelefün fîh, Bütün hadisleri maktûbtur, Münkeru'l-hadîs
				Dâvud b. Muhabber	Sika, Musahhuf, Daîf/Daîfu'l-hadîs/Şibhü'd-daîf, <i>Vâhîn</i> , Zehebe hadîsuhû (hadisi sâkit olmuştur), Leyse lehû baht (onun bu ilimle ilgisi yoktur), Hadisi itibardan sâkittir, Lâ yedrî me'l-hadîs (hadisten anlamaz), Münkeru'l-

					hadîs, Metrûk/Metrûku'l-Hadîs, Ğayru sika, Güvenilir kimselere nispet ederek uydurma hadisler nakletmiştir, Kezzâb/Vaddâ'
2	-	-	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/6	Yezîd er-Rekâşi	bk., 1 nolu rivayet
				Rebî' b. Sabîh	bk., 1 nolu rivayet
				Dâvud b. Muhabber.	bk., 1 nolu rivayet
3	İbn Arrâk, <i>Tenzîhu's-Şerîa</i> , II/58, nr. 35.	es-Suyûtî, <i>Câmiu'l-Ehâdis</i> , X/189, nr. 9399.	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/10	Mücâşi' b. Amr	Yalancılardan biri, münker, metrûku'l-hadîs, meçhûl, leyse bi şey'
				İbrahim b. Muhammed b. Hasan	Hadis uydurucusu, yalancı, kendisinden hadis rivayet etmek caiz değildir
4	Sıbt İbnü'l-Acemî, <i>el-Keşfü'l-Hasîs</i> , s. 265, nr. 800. es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/347, nr. 407.	-	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/6	Meysera b. Abdirabbih	Yalancıdır, terğîb ve terhîb için hadis uydurmuştur, Kazvin'in faziletiyle ilgili yaklaşık kırk hadis uydurmuştur, hadisleri batıldır
	İbn Arrâk, <i>Tenzîhu's-Şerîa</i> , II/59, nr. 39. el-Fettenî, <i>Tezkiratu'l-Mevzûât</i> , s. 120.				
5	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/347-348, nr. 408. İbn Arrâk, <i>Tenzîhu's-Şerîa</i> , II/59, nr. 40. el-Fettenî, <i>Tezkiratu'l-Mevzûât</i> , s. 120.	es-Suyûtî, <i>Câmiu'l-Ehâdis</i> , VIII/497, nr. 7766.	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/8	Ebân b. Ebî Ayyâş	Metrûk, metrûku'l-hadîs, zina etmek Ebân'dan rivayet etmekten daha sevimidir, kendisinden rivayet helal değildir
	Hâlid b. Yezîd			Sadûk, sika, lehû evhâm	

6	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/348, nr. 4120. İbn Arrâk, <i>Tenzîhu'ş-Şerîa</i> , II/59, nr. 42. el-Fettenî, <i>Tezkiratu'l-Mevzûât</i> , s. 120. eş-Şevkânî, <i>el-Fevâidu'l-Mecmûa</i> , s. 377, nr. 1249.		er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/9	Ebân b. Ebî Ayyâş	bk., 5 nolu rivayet
				Kâsım b. Mihrân/Behrâm	Kezzâb, metrûk, kendisiyle ihticâc caiz değil.
7	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/357, nr. 424. İbn Arrâk, <i>Tenzîhu'ş-Şerîa</i> , II/62, nr. 55.	es-Suyûtî, <i>Câmiu'l-Ehâdîs</i> , XV/149, nr. 15190.	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/16	Davud b. Süleyman el-Ğâzî	Yalancı, Ali er-Rızâ'ya nisbet ettiği uydurma bir nüshası vardır, meçhûl.
8	İbn Arrâk, <i>Tenzîhu'ş-Şerîa</i> , II/63, nr. 60.	Taberânî, <i>Müsnedü'ş-Şâmiyyîn</i> , IV/279 – 280, nr. 3605.; es-Suyûtî, <i>Câmiu'l-Ehâdîs</i> , XIII/113, nr. 12688.	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/20 - 21.	Mukâtil b. Süleyman	Yalancı, deccâl, metrûku'l-hadîs, lâ şey', hadisi değersizdir, ashâb-ı hadis onun hadislerinden sakınır ve münker sayarlardı
				Ömer b. Subh (Ebû Nu'aym el-Horasânî)	Kezzâb, münkeru'l-hadîs, metrûk, hadis uydurduğunu itiraf eden helak olmuş biri
9	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/361, nr. 430.	es-Suyûtî, <i>Câmiu'l-Ehâdîs</i> , XIII/113, nr. 12687.	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/21	-	-
10	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/351, nr. 413. İbn Arrâk, <i>Tenzîhu'ş-Şerîa</i> , II/60, nr. 45. el-Fettenî, <i>Tezkiratu'l-mevzûât</i> , 120. eş-Şevkânî, <i>el-Fevâidu'l-mecmûa</i> , s. 377, nr. 20 (1250).	-	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/19	Ömer b. Subh	bk. 8 nolu rivayet
				Umâra b. Zeyd	Hadis uydururdu

1	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/358. nr. 425. İbn Arrâk, <i>Tenzîhu's-şerîa</i> , II/62, nr. 56. el-Ğumârî, <i>el-Muğîr</i> , s. 69. el-Elbânî, <i>Daîfu'l-câmi'</i> , nr. 3097.	es-Suyûtî, <i>Câmiu'l-Ehâdîs</i> , XIII/114, nr. 12689.	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/16- 17.	Dâvud el-Ğâzî	bk., 7 nolu rivayet
1	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/352, nr. 414 el-Fettenî, <i>Tezkiratu'l-Mevzûât</i> , s. 120. Şevkânî, <i>el-Fevâidu'l-mecmûa</i> , s. 377, nr. 20 (1250).	es-Suyûtî, <i>Câmiu'l-Ehâdîs</i> , XXIV/234, nr. 27055.	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/20.	Ömer b. Subh	bk. 8 nolu rivayet
1	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/350, nr. 411. İbn Arrâk, <i>Tenzîhu's-şerîa</i> , II/60, nr. 43.	es-Suyûtî, <i>Câmiu'l-Ehâdîs</i> , XIX/234, nr. 20649.	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/10.	-	-
1	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/352, nr. 415. İbn Arrâk, <i>Tenzîhu's-şerîa</i> , II/60, nr. 46.	es-Suyûtî, <i>Câmiu'l-Ehâdîs</i> , XX/43, nr. 9054.	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/11.	Hasan b. Ziyâd el-Lü'lûî	Hadisi yazılmaz, kezzâb, hadisi zayıf, leyse bi şey', sika ve güvenilir değil, metrûk.
1	İbn Arrâk, <i>Tenzîhu's-şerîa</i> , II/64, nr. 74.	-	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/23.	Müphem bir ravi	-
1	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/355, nr. 419. İbn Arrâk, <i>Tenzîhu's-Şerîa</i> , II/61, nr. 50.	es-Suyûtî, <i>Câmiu'l-Ehâdîs</i> , XXXVII/10, nr. 39920.	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/14.	Eyyûb b. Mukaddem	Hakkında bilgi bulunamamıştır.
				Ebü Hişâm el-Havşebî	Hakkında bilgi bulunamamıştır.
1	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/355. İbn Arrâk, <i>Tenzîhu's-Şerîa</i> , II/61,	-	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/18.	Meysera b. Abdirabbih	bk., 5 nolu rivayet

	nr. 52.				
1	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/359, nr. 427. İbn Arrâk, <i>Tenzîhu's-Şerîa</i> , II/62, nr. 58.	-	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/18.	Abdülmelik b. Ebî Cemîle	Sika, meçhul
1	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/350, nr. 412. Sıbt İbnü'l-Acemî, <i>el-Keşfü'l-hasîs</i> , s. 148, nr. 373. İbn Arrâk, <i>Tenzîhu's-Şerîa</i> , II/60, nr. 44.	-	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/19.	Abdullah b. Ahmed ed-Deşteki	Kendisinden uydurma bir haber nakledilmiştir
2	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/356, nr. 422. İbn Arrâk, <i>Tenzîhu's-Şerîa</i> , II/61, nr. 53.	-	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/13.	Meysera b. Abdirabbih	bk., 5 nolu rivayet
2	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/358, nr. 426. İbn Arrâk, <i>Tenzîhu's-Şerîa</i> , II/62.	-	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/17.	Ebu Saîd en-Necrânî İbn Sâlim	Hakkında bilgi bulunamamıştır. Hakkında bilgi bulunamamıştır.
2	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/359, nr. 428. İbn Arrâk, <i>Tenzîhu's-Şerîa</i> , II/63, nr. 59.	es-Suyûtî, <i>Câmiu'l-Ehâdîs</i> , V/195, nr. 3975.	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/20.	Süleyman b. Avf en-Nehaî	Hadis uydururdu, kezzâb, kötü biri, yalancılıkla tanınmıştır, metrûku'l-hadîs
2	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/362, nr. 431. İbn Arrâk, <i>Tenzîhu's-Şerîa</i> , II/63, nr. 61.	es-Suyûtî, <i>Câmiu'l-Ehâdîs</i> , XV/149, nr. 15191.	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/21.	Salih b. Ebi'l-Ahdar	Leyse bi şey', leyyin, hadisi yazılır ancak kavî değildir, da'ifu'l-hadîs, leyyinu'l-hadîs, sâlihu'l-hadîs
2	el-Ğumârî, <i>el-Muğîr</i> , s. 31.	-	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/4	-	-
2	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/346, nr.	-	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> ,	Mansûr'un kölesi	Hakkında bilgi bulunamamıştır.

	405. İbn Arrâk, <i>Tenzîhu'ş-Şerîa</i> , II/59, nr. 37.		I/11.	Cemil İbrahim b. Muhammed b. Hasan	bk., 4 nolu rivayet
2	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/347, nr. 406. İbn Arrâk, <i>Tenzîhu'ş-Şerîa</i> , I/59, nr. 38.	-	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/13.	Mansûr'un kölesi Cemil İbrahim b. Muhammed b. Hasan	Hakkında bilgi bulunamamıştır. bk., 4 nolu rivayet
2	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/348, nr. 409. İbn Arrâk, <i>Tenzîhu'ş-Şerîa</i> , II/59, nr. 41.	-	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/14.	Hâlid b. Yezîd	bk., 6 nolu rivayet
2	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/354, nr. 417. İbn Arrâk, <i>Tenzîhu'ş-Şerîa</i> , II/61, nr. 48.	-	er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/12.	Mücâşi' b. Meysera	Hakkında bilgi bulunamamıştır.
2	İbn Arrâk, <i>Tenzîhu'ş-Şerîa</i> , II/61, nr. 47.		er-Râfiî, <i>et-Tedvîn</i> , I/12.	Hasan b. Ziyâd el- Lü'lûî	bk., 15 nolu rivayet
3	es-Suyûtî, <i>Zeylu'l-Leâlî</i> , I/353, nr. 416.	-	-	-	-

Sonuç

Üstte verdiğimiz tablonun yorumuyla birlikte ulaştığımız sonuçları ve kanaatlerimizi şu şekilde ifade edebiliriz:

Birinci ve ikinci rivayetler isnadda yer alan ve kıssacı, hadis uydurucusu gibi vasıflarla nitelenen Yezîd b. Ebân'dan dolayı mevzû sayılmıştır.

Üçüncü rivayetin uydurma sayılma sebebi senedde bulunan Mucâşi' b. Amr ve İbrahim b. Muhammed b. Hasan'ın yalancılıkla ithâm edilmeleridir.

Dördüncü, on yedinci ve yirminci rivayetler ise Meysera b. Abdırabbih'in hadis uydurucusu olarak tavsif edilmesinden kaynaklı uydurma addedilmiştir.

Beşinci rivayetin isnadında metrûku'l-hadîs ifadesiyle cerhedilen Ebân b. Ebî Ayyâş vardır. Mevzûât yazarları her ne kadar rivayetin uydurma olma sebebi olarak Hâlid b. Yezîd'i de zikretseler de ravi hakkındaki değerlendirmeler onun rivayetlerde bazı hatalar yapmakla birlikte sadûk olduğunu göstermektedir.

Altıncı rivayette bulunan Kâsım b. Mîhrân rivayetin uydurma sayılması için yeterli iken bir de Ebân b. Ebî Ayyâş'ın bulunması rivayeti daha da güvenilirmez kılmıştır.

Yedinci ve on birinci rivayetlerin mevzû sayılma nedenleri yalancılıkla ithâm edilen Davud b. Süleyman el-Ğâzî'dir.

Sekizinci, onuncu ve on ikinci rivayetlere isnadda yeralan ve hadis uydurucusu olarak vasıflanan Ömer b. Subh yüzünden mevzû hükmü verilmiştir.

Mevzûât müellifleri, dokuzuncu, on üçüncü, yirmi dördüncü ve otuzuncu rivayetleri, herhangi bir gerekçe zikretmeksizin kitaplarına almışlardır.

On dördüncü ve yirmi dokuzuncu rivayetler Hasan b. Ziyâd'dan dolayı, on beşinci rivayet ise isnadsız olduğu için uydurma sayılmıştır.

On altıncı rivayetin uydurma sayılmasının gerekçesi Eyyûb b. Mukaddem ve Ebû Hişâm el-Havşebî isimli ravilerdir.

On sekizinci rivayete Abdulmelik b. Ebî Cemîle, on dokuzuncu rivayete ise Abdullah b. Ahmed ed-Deşteki sebebiyle uydurma denilmiştir.

Yirmi birinci rivayette Ebû Saîd en-Necrânî ve İbn Sâlim, yirmi ikinci rivayette Süleymân b. Avf en-Nehaî, yirmi üçüncü rivayette de Salih b. Ebî'l-Ahdar'ın olması bunların mevzû sayılmasına sebep teşkil etmiştir.

Yirmi beşinci ve yirmi altıncı rivayetler Mansur'un kölesi Cemil ve İbrahim b. Muhammed b. Hasan, yirmi yedinci rivayet Hâlid b. Yezîd, yirmi sekizinci rivayet ise Mücâşi' b. Meysera sebebiyle uydurmadır.

Özetle diyebiliriz ki, çalışmamıza konu olan otuz rivayetten yirmi beşi senedde bulunan ravilerden dolayı, biri senedsiz olduğu için mevzû sayılırken dört rivayet hakkında herhangi bir değerlendirme yapılmaksızın mevzûât eserlerine alınmıştır.

Öte yandan araştırmamıza konu olan ve Râfîî'nin *et-Tedoîn*'inde naklettiği otuz rivayetten on sekiz tanesi herhangi bir hadis kitabında bulunmamaktadır. Geriye kalan ve Suyûtî'nin *Câmiu'l-Ehâdis*'ine aldığı on iki rivayetin biri İbn Mâce'nin *Sünen*'inde biri de Taberânî'nin, *Müsnedü's-Şâmiyyîn* adlı eserinde yer almaktadır. *Sünen*'deki rivayet, isnatta bulunan Yezîd b. Ebân, Rebî' b. Sabîh ve Dâvud b. Muhabber sebebiyle neredeyse ittifakla uydurma sayılırken, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*'de bulunan rivayetin mevzû oluşuna sebep olarak Mukâtil b. Süleyman ve Ömer b. Subh gösterilmiştir. Cerhinde mütesâhil birisi olarak bilinen Suyûtî'nin *Câmiu'l-Ehâdis*'ine aldığı on iki rivayetten dokuzunu (İbn Mâce ve Taberânî'nin rivayet ettikleriyle birlikte üç rivayet hariç) mevzûata dair eserlerinde uydurma olarak nitelendirdiğini de vurgulamak yerinde olacaktır.

Burada vurgulamak istediğimiz bir başka husus da cerhinde müteşeddît bir alim olarak bilinen İbnü'l-Cevzî'nin İbn Mâce'nin rivayet ettiği hariç, otuz rivayetten hiçbirine *Mevzûât*'ında yer vermemiş olmasıdır. Kanaatimizce bunun sebebi h. 597'de vefat eden İbnü'l-Cevzî, hayatta iken sadece h. 273

yılında vefat eden İbn Mâce'nin *Sünen*'inde naklettiği tarihten haberdardır. Rivayetlerin tamamını *et-Tedvîn*'inde nakleden Râfîî ise kendisinden yirmi altı sene sonra h. 623 yılında vefat etmiştir. Hayatının son dönemlerini önce Vasıt'ta beş yıl boyunca sürgünde, sonra da Bağdat'ta geçiren İbnü'l-Cevzî'nin *et-Tedvîn*'i de görmemiş olması muhtemeldir. Suyûtî ise zaten kendisinden üç asır sonra h. 911 yılında vefat etmiştir.

Sonuç itibariyle, Kazvinli bir fakih olan Râfîî'nin Kazvin'in fazileti, özellikleri, yetiştirdiği önemli şahıslar ve onların biyografilerini ele aldığı eserinde zikrettiği rivayetlerin biri *Sünen-i İbn Mâce*'de on ikisi de Suyûtî'nin *Câmiu'l-Ehâdîs* adlı eserinde yer almış, bunun dışında herhangi bir hadis kitabında nakledilmemiştir. Kaldı ki Suyûtî de bu rivayetlerin hemen hepsine uydurma demiştir. Pek çok münekkit muhasddisin, rivayetlerin uydurma olduğuna dair görüşleri bizim de bu yöndeki kanaatlerimizi pekiştirmiştir. Esasen çalışmamızın isnad merkezli olması sebebiyle hiç temas edemediğimiz metin ve muhteva bakımından da rivayetlerin oldukça sorunlu olduğu aşikârdır.

KAYNAKÇA

- Abdurreşid en-Nu'mânî, *el-İmâm İbn Mâce ve Kitâbuhu's-Sünen*, (haz. Abdulfettah Ebu Ğudde), Mektebetu'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, VI. bsk., Beyrut, 1419/1991.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855), *Kitâbu'l-İlel ve Ma'rifeti'r-Ricâl*, I-IV, (thk. Vasiyyullah b. Muhammed Abbas), Dâru'l-Hânî, II. bsk., Riyad, 1422/2001.
- Akgün, Hüseyin, "Hadis Hırsızlığının Yöntemleri ve Boyutları", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 16, S. 1, Yıl. 2016 ss. 267 – 279.
- Ali el-Kârî, Ebu'l-Hasen Nürüddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî (ö. 1014/1605), *el-Esrâru'l-Merfû'a fi'l-ahbâri'l-Mevzû'a*, (*Mevzû'âtu'l-Kübrâ*), (thk. Muhammed Lütfi es-Sabbâğ), el-Mektebü'l-İslâmî, II. bsk., Beyrut, 1406/1986.
- Aydın, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, MÜİFVY., İstanbul, 2009.
- el-Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed el-Aynî (ö. 855/1451), *Meğâni'l-Ahyâr fi Şerhi Esâmî Ricâli Meâni'l-Âsâr*, I-III, (thk. Muhammed Hasan İsmail), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I. bsk., Beyrut, 2006.
- el-Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd et-Tücbî (ö. 474/1081), *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh li men Harrace lehu'l-Buhârî fi'l-Câmi's-Sahîh*, I-III, (thk. Ahmed Leb-zâz), yy. , ts.
- el-Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrâhim, (ö. 256/870), *et-Târîhu'l-Kebîr*, I-XII, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- _____, *et-Târîhu'l-Evsat*, (*et-Târîhu's-Sağîr* ismiyle basılmış), I-II, (thk. Mahmûd İbrahim Zâyed), Dâru'l-Ma'rife, I. bsk., Beyrut, 1406/1986.
- _____, *Kitâbu'd-Du'afâi's-Sağîr*, (Nesâî'nin *ed-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*'i ile birlikte) (thk. Mahmûd İbrahim Zâyed), Dâru'l-Ma'rife, I. bsk., Beyrut, 1406/1986.
- el-Cebrî, Abdu'l-Muteâl Muhammed el-Cebrî, *el-Muştehir mine'l-Hadîsi'l-Mevzû' ve'd-Daîf ve'l-Bedîlu's-Sahîh*, Mektebetu Vehbe, I. bsk. Mısır, 1407/1987.
- Cihan, Sadık, *Uydurma Hadislerin Doğuşu ve Sosyo – Politik Olaylarla İlgisi*, Etüt Yay., II. bsk., Samsun, 1997.
- Cirit, Hasan, "Kussâs", *DİA*, c. XXVI, s. 463-465.
- el-Cûzcânî, Ebû İshâk İbrahim b. Ya'kub b. İshâk es-Sa'dî el-Cûzcânî (ö. 259/873), *Ahvâlu'r-Ricâl*, (thk. Seyyid Subhi el-Bedri es-Sâmerrâî), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1405.
- ed-Dârakutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer, (ö. 385/995), *ed-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, (thk. Muvaffık b. Abdullah b. Abdülkâdir), Mektebetu'l-Maârif, I. bsk., Riyad, 1404/1984.

- Ebû Nuaym el-Isbehânî, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed, (ö. 430/1039), *Kitâbu'd-Du'afâ*, (thk. Faruk Hamâde), Dâru's-Sekâfe, Beyrut, 1405/1984.
- el-Elbânî, Muammed Nâsiruddîn (ö. 1999), *Daifu Suneni İbn Mâce*, Riyâd, 1997.
- _____, *Daifu'l-Câmii's-Sağîr ve Ziyâdetuh (el-Fethu'l-kebir)*, II. bsk. el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1408/1988.
- Erkaya, Musa, *İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, (Basılmamış Doktora Tezi. Ankara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004).
- _____, "Kazvin Şehrinin Faziletine Dair Bir Rivayetin Senedi Üzerine Bir İnceleme", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016, cilt: XXI, sayı: 2, ss. 129-170
- el-Fellâte, Ömer b. Hasan b. Osman el-Fellâte, *el-Vad'u fi'l-Hadîs*. I-III, Mektebetu'l-Gazâlî, Dimeşk, 1401/1980.
- el-Fettenî, Cemâlüddîn Muhammed Tâhir b. Alî el-Fettenî (ö. 986/1578), *Tezkiratu'l-Mevzû'ât*, İdâretü't-Tibâati'l-Münriyye, yy. 1343/1924.
- el-Ğumârî, Ahmed b. Muhammed b. es-Siddîk, Ebu'l-Feyz, (ö. 1960), *el-Muğîr ale'l-ehâdisi'l-mevzûati fi'l-câmii's-sağîr*, Dâru'r-Râidi'l-Arabî, Beyrut, 1402/1982.
- el-Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Sâbit, (ö. 463/1071), *Târîhu Bağdâd (Târîhu Medîneti's-Selâm) ve Ahbâru Muhaddisîha ve Zikru Kuttânihâ'l-ulemâ min ğayri Ehlihâ ve Vâridihâ*, I-XVII, (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, I. bsk., Beyrut, 1422/2001.
- el-Hût, Muhammed b. Dervîş b. Muhammed (ö. 1276/1859), *Esne'l-Metâlib fi Ehâdisi Muhtelifeti'l-Merâtib*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- el-Huveynî, Ebû İshâk el-Huveynî, *Cunnetu'l-Murtâb bi Nakdi'l-Muğni ani'l-Hifzi ve'l-Kitâb*, Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, I. bsk. Beyrut, 1407
- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah b. Adî b. Abdullah el-Cürcânî (ö. 365/976), *el-Kâmil fi Du'afâi'r-Ricâl*, (thk. Süheyl Zekkâr – Yahya Muhtar Ğazzâvî), I-VIII, Dâru'l-Fikr, III. bsk., Beyrut, 1409/1988.
- İbn Arrâk, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ali el-Kinânî (ö. 963/1556), *Tenzihü's-Serî'ati'l-merfû'a 'Ani'l-ahbâri's-Senî'ati'l-mevzû'a* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf - Abdullah Muhammed es-Siddîk el-Ğumârî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I. bsk. Beyrut, ts.
- İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (ö. 571/1176), *Târîhu Medîneti Dimeşk*, I – LXXIV + VI, (thk. Muhibbüddin Ebû Saîd Ömer b. Garâme el-Amrevî), Dâru'l-Fikr, I. bsk., Beyrut, 1418/1998.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ebî Hâtim Muhammed b. İdrîs b. Münzir et-Temimî, (ö. 327/938), *Kitabü'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, I-IX, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1371-72/1952-53.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Ca'fer Muhammed b. Osman b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (ö. 297/910), *Suâlâtü Muhammed b. Osman b. Ebî Şeybe li Ali b. Medîni fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, Mektebetu'l-Mearif, (thk. Muvaffak b. Abdullah), I. Bsk., Riyad, 1404/1984.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali Ebu'l-Fadl el-Askalânî, (ö. 852/1449), *Lisânu'l-Mizân*, (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), I-X, Mektebü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, I. bsk., Beyrut, 1423/2002.
- _____, *Takrîbu't-Tehzîb*, (thk. Muhammed 'Avvâme), Dâru'r-Reşîd, Haleb, 1411/1991.
- _____, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I-XII, Dairetü'l-Maârif en-Nizâmiyye, I. bsk., Haydarabad, 1325/1907.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, (ö. 354/965), *Kitâbu's-Sikât*, I-X, Matbaatu Meclisi Dâireti'l-Meâ'rifi'l-Osmaniyye, I. bsk., Haydarâbâd, 1393/1973.
- _____, *Kitâbu'l-Mecrûhîn Mine'l-Muhaddisîn ve'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, I-III, (thk.

- Mahmûd İbrahim Zâyed), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1412/1992.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dimaşkî el-Hanbelî, (ö. 751/1350), *el-Menâru'l-Münif fi's-Sahîh ve'd-Da'if*, (thk. Abdulfettah Ebu Ğudde), Mektebetu Matbûati'l-İslamiyye, Haleb, 1390/1970.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İmâduddîn İsmail b. Ömer (ö. 774/1373), *et-Tekmil fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl ve Ma'rifeti's-Sikât ve'd-Du'afâ ve'l-Mecâhîl*, I-IV, (thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim), Mektebetu İbn Abbas, I. bsk., Semennûd, 1432/2011.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (ö. 273/887), *es-Sünen*, I-II, (thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî), Çağrı Yay., İstanbul, 1992.
- _____, *es-Sünen*, I-V, (thk. Şuayb el-Arnavut, Adil Mürşid vdğ.), Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Amman, 1430/2009.
- _____, *es-Sünen*, I-V + I, (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Dâru'l-Cîl, I. bsk., Beyrut, 1418/1998.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' Ebû Abdullah el-Basrî ez-Zührî, (ö. 230/845), *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I-VIII, (thk. Muhammed Abdülkadir Atâ), I. Bsk., Beyrut, 1410/1990.
- İbnu'l-Cevzî, Cemâlüddîn Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, (ö. 597/1201), *Kitâbu'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, I-III, (thk. Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I. bsk., Beyrut, 1406/1986.
- _____, *Kitâbu'l-Mevzû'ât mine'l-Ehâdîsi'l-Merfûât*, I-III+Fihrist, (thk. Nureddin Boyacılar), Advâu's-Selef, Riyad, 1418/1997.
- İclî, Ebi'l-Hasan Ahmed b. Abdullah b. Salih (ö. 261/875), *Ma'rifetu's-Sikât min Ricâli Ehli'l-İlm ve'l-Hadîs ve mine'd-Du'afâ ve Zikru Mezâhibihim ve Ahbârihim*, Matbaatu'l-Medenî, I-II, (thk. Abdu'l-'Alîm Abdu'l-'Azîm el Büstevî), Kahire, ts.
- Juynboll, G.H.A., (ö. 2010), *Hadis Tarihinin Yeniden İnşası*, (çev. Salih Özer), Ankara Okulu Yay., I. bsk., Ankara, 2002.
- Kandemir, M. Yaşar, *Mevzû Hadisler (Menşei Tanıma Yolları Tenkidi)*, MÜİFVY., İstanbul, 2009.
- _____, "Dâvud b. Muhabber", *DİA*, IX/35-36.
- _____, "Kırk Hadis", *DİA*, XXV/467-470.
- Kırbaçoğlu, M. Hayri, *İslâm Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, Ankara Okulu Yay., I. bsk. Ankara, 1999.
- el-Makrîzî, Ebû Muhammed (Ebu'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Ali (ö. 845/1442), *Muhtasarü'l-Kâmil fi Ma'rifeti Duafâi'l-Muhaddisîn li'bni 'Adî*, (thk. Eymen b. Arif ed-Dimeşkî), Mektebetu's-Sunne, I. bsk., Mısır, 1415/1994.
- el-Mizzî, Cemalüddîn Ebu'l-Haccâc Yûsuf (ö. 742/1341), *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, I-XXXV, (thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf), Muessetu'r-Risâle, VI. Bsk., Beyrut, 1415/1994.
- el-Muttakî el-Hindî, Ali b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kâdihân el-Muttakî el-Hindî (ö. 975/1567), *Kenzu'l-Ummâl fi Süneni'l-Akvaâl ve'l-Ef'âl*, I-XVIII, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1405/1985.
- en-Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb (ö. 303/915), *Kitâbu'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, (thk. Bûrân ed-Danâvî - Kemal Yusuf el-Hût), Muessesetu'l-Kutübü's-Sekâfiyye, I. bsk., Beyrut, 1405/1985.
- er-Râfî, Ebu'l-Kâsım Abdulkerîm b. Muhammed b. Abdulkerîm (ö. 623/1226), *et-Tedvîn fi Ahbâri Kazvîn*, I-IV, (thk. Azizullah Otariđi Habuşânî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.
- Safâ ed-Davî, Ahmed el-Adevî, *İhdâu'd-Dîbâce bi Şerhi Suneni İbn Mâce*, I-V, Dâru'l-Yakîn, Bahreyn, 2001/1422.
- Sibt İbnu'l-Acemî, Ebu'l-Vefâ Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Halîl et-

- Trâblusî el-Halebî (ö. 841/1438), *el-Keşfü'l-Hasîs an men Rumiye bi Vad'i'l-Hadîs*, (thk. Subhî es-Sâmerrâî), Âlemü'l-Kütüb ve Mektebetü'n-Nahdati'l-Arabiyye, I. bsk., Beyrut, 1407/1987.
- Sıddîkî, Muhammed Zübeyr, *Hadis Edebiyatı Tarihi*, (çev. Yusuf Ziya Kavakçı), İrfan Yay., İstanbul, 1966.
- Suhaib Hasan Abdul Ghaffar, *Criticism of Hadith Among Muslims With Reference to Sunan Ibn Mâja*, Second Edition, Ta-Ha Publishers Ltd., London, 1407/1986,
- es-Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî, (ö. 911/1505), *el-Leâliu'l-Masnû'a fi'l-Ehâdîsi'l-Mevzû'a*, I-II, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1996.
- _____, *et-Taakkubât ale'l-Mevzû'ât*, (tahk. Seyyid Muhammed Ma'şûkî'lî [Maşuklu], Matbaatu'l-ulvî, Hindistan, 1303.
- _____, *Câmiu'l-Ehâdîs* (el-Mektebetü's-Şâmile Programı. 3.64)
- _____, *ez-Ziyâdât ale'l-Mevzû'ât* (*Zeylü'l-Leâli'l-Masnû'a*), I-II, (thk. Râmiz Hâlid Hâc Hasan), Mektebetü'l-Maârif, Riyad, 1431/2010.
- eş-Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-San'ânî el-Yemenî (ö. 1250/1834), *el-Fevâ'idü'l-Mecmû'a fi'l-Ehâdîsi'l-Mevzû'a*, (thk. Abdurrahman el-Muallimî), el-Mektebü'l-İslâmî, 1407/1987.
- et- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (ö. 360/971), *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, I – IV, (thk., Hamdi Abdülmecid es-Silefi), Müessesetu'r-Risâle, I. bsk., Beyrut, 1416/1996.
- el-Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Musa b. Hammâd (ö. 322/934), *Kitâbu'd-Du'afâ'l-Kebîr*, I-IV, (thk. Abdu'l-Mu'tî Emîn Kal'acî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I. bsk., Beyrut, 1404/1983.
- Ünal, İsmail Hakkı “Şehirlerin Faziletiyle İlgili Uydurma Hadisler ve “Hayru'l-Buldân” Risâlesi”, *AÜİFD.*, C. XLI, Yıl, 2000, ss. 67 – 90.
- Yahya b. Maîn, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Maîn b. Avn el-Mürrî el-Bağdâdî (ö. 233/848) *et-Târîh* (*Rivâyetu'd-Dûrî*), I-IV, (thk. Ahmed Muhammed Nûr Seyf), Merkezü'l-Bahsi'l-İlmî, I. bsk., Mekke, 1399/1979.
- Yıldırım, Enbiya, *Hadis Problemleri*, Rağbet Yay., II. bsk., İstanbul, 2001.
- _____, *Sahih Hadis Bulunmayan Konular*, Otto Yay., I. bsk., Ankara, 2015.
- Yücel, Ahmet, *Hadis İlmünde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar*, MÜİFVY., İstanbul, 1998.
- _____, “Cerh Lafızlarından Münkerü'l-hadîs ve Farklı Kullanımları”, *MÜİFD.*, S. 13 – 14 – 15, Yıl. 1997, ss. 199 – 210.
- ez-Zehebî, Ebû Abdullah Şemsü'd-dîn Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz et-Türkmânî, (ö. 748/1347), *el-Kâşif fi Ma'rifeti men lehû Rivâye fi'l-Kutubi's-Sitte*, I-II, Dâru'l-Kible, I. bsk., Cidde, 1413/1992.
- _____, *el-Muğnî fi'd-Du'afâ*, I-III, (thk. Nuredin Itr), İdâre İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, Katar, ts.
- _____, *Mîzânu'l-İ'tidâl fi Nakdi'r-Ricâl*, I-V, (thk. Ali Muhammed el-Becâvî), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ts.
- _____, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, Müessesetu'r-Risâle, I-XXV, (thk. Şuayb el-Arnaut), II. Bsk., Beyrut, 1404/1984.
- _____, *Dîvânu'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn ve Halkin mine'l-Mechûlîn ve Sikâtin fihim lîn*, (thk. Hammâd b. Muhammed el-Ensârî), Matbaatu'n-Nehda'l-Hadîse, II. bsk., Mekke, 1387/1967.
- _____, *Zeylu Dîvânu'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, (thk. Hammâd b. Muhammed el-Ensârî), Mektebetü'n-Nahdati'l-Hadîsiyye, I. Bsk. Mekke, 1387/1967.
- _____, *Tertîbu'l-Mevzûât*, (tahk. Kemal Besyûnî Zağlûl), I. bsk. Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1415/1994.
- _____, *Telhîsu Kitâbi'l-Mevzûât li'bni'l-Cevzî*, (tahk. Ebû Temîm Yesâr b. İbrahim b. Muhammed), Mektebetü'r-Rüşd, I. bsk., Riyad, 1419/1998.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Erkaya, M. (2019). Mevzûât Kitaplarında Yer Alan Şehirlerin Faziletiyle İlgili Uydurma Hadisler -Kazvîn Örneği -I, *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS8017>, Number: 74 Spring 2019, p. 335-372.